

— ئاجايىپ شەھەرلەرنى، خىلمۇ خىل خەلقلەرنىسى ئارىلىدىم. لېكىن، دۇنيادا ئۆز يۇرتۇم بۇلاقلرىنىڭ سۈيىدەك تاتلىق سۈنى تېتىپ باقمىدىم. سىلەردەك باياشات ۋە بىخەم ياشاۋاتقان ئەلنى كۆرمىدىم.

چايخانىدىكى ئادەملەر بۇ ماختاشتىن ھۇزۇرلاندى، چاققان چايچى سۈپۈرگىگە ئەڭ ياخشى دەملەنگەن چاي، يېڭى قومۇرۇلغان گىردە نانلارنى كەلتۈردى. ئادەملەر سۈپۈرگىدىن توختىماي سوئال سورىشاتتى.

— قېنى ئېيتقىنا، بۇ قېتىمقى سەپىرىڭدە قانداق ئاجايىپ ۋەقەلەرگە يولۇقتۇڭ؟

— قۇياشنىڭ ھەممە يەردە ئەتىگىنى مەشرىقتىن چىقىپ، كەچتە مەغربكە يېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، — دېدى سۈپۈرگە قولىدىكى نان ئۇۋاقلرىنى كاپ ئېتىپ تۇرۇپ، — قولى باغلاقلق پالۋانلار دار ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ھېكمەت ئىگىلىرى زىندانلاردا چىرىۋېتىپتۇ. بىلىمىمىز، مەككارلار جاھان سوراۋېتىپتۇ، بىر نانغا زار يوقسۇللارنى، ئەركىنلىكنى يوقاتقان قۇللارنى كۆردۈم؛ ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان شاھ ئوردىلىرىدا مۇھەببەت ۋە قۇياش نۇرىغا تەشنا بولۇپ ياتقان نازىنىلارنىڭ ھەسرەتلىرىنى ئاڭلىدىم...

— نېمە، سېنى بىر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدا بوپتۇ، دەيدۇغۇ؟ — دەپ سورىدى بىرەيلەن.

— ئېسىمدە يوق، — دېدى سۈپۈرگە ئالدىدىكى قىزىق چايىنى ئوتلاپ تۇرۇپ.

— بىز شۇنداق ئاڭلىدۇق، سەن شاھ ھۇزۇرىدا كاتتا ھۈرمەتكە ئېرىشىپتۇدەكسەن، پادىشاھ سېنى ئەمەلدار بولۇشقا تەكلىپ قىلىپتۇ، ھەتتا ئۇ ساڭا قىزىنىمۇ بەرمەكچى بولۇپتۇدەك.

— راست، شۇنداقمۇ بىر ئىش بولغان، — دەپ ئېسىمگە

ئالدى سۈپۈرگە، — يىراق بىر يەردە، ئېگىز تاغلارنىڭ ئىچىگە جايلاشقان بىر يۇرتنى كەزدىم. بۇ كىچىك بىر پادىشاھلىققا قارايدىغان يەرلەر ئىكەن. شاھ مېنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىردى. ناھايىتى ئوبدان مېھمان قىلدى. ئۇ مېنى يىراق بىر ئەلدىن كەلگەن ئۇستا تېۋىپ ياكى بىر سېھىرگەر دەپ قالغان ئوخشايدۇ. ئاخىرىدا: «ئازاب چېكىۋاتقان بىر قىزىم بار ئىدى، كۆرۈپ باقساڭ» دېدى. مېھماندارچىلىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ماقۇل بولدۇم. ئوردا ئىچىدىكى خاس بىر باغچىغا كىردۇق. قىز شۇ يەردە، گۈللۈكلەر ئىچىدىكى ھۇجرىسىدا تۇرىدىكەن. قىزنىڭ گۈزەللىكىگە ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالىدۇ. ئەمما ئەقلى جايىدا ئەمەس ئىكەن، تاماق بەرسە يەيدىكەن، بولمىسا بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇۋېرىدىكەن، مېنىڭ نېمە ئاماللىرىم بار، دەيسىلەر؟ پادىشاھقا:

— ئاللا ئەڭ يېقىن بەندىلىرىنىڭ بېشىغا ئەڭ مۈشكۈل كۈنلەرنى سېلىپ سىنايدۇ، ئۇنىڭ داۋاسىنى يەنە ياراتقان ئىگەم بىز ئويلىمىغان بىر كۈنى، خىلمۇ خىل سەۋەبلەر بىلەن يەتكۈزىدۇ. سەبرى قىلسىلا، شاھىم، — دەپ تەسەللى بەردىم. شاھ:

— گېپىڭ توغرا، ئۇنى كۆرسەتمىگەن تېۋىپ، قىلمىغان داۋايىم قالمدى، دوست - دۈشمىنىم كۆپ، قىزىمنىڭ ئەھۋالىنى بۇ يەردىكىلەرگە كۆرسىتىپ كۈلگىگە قېلىشنى خالىمايمەن. خالىساڭ شۇ قىزىمنى سەن ئىلگىڭگە ئال، ساڭا يېتەرلىك مال - دۇنيا بېرەي، قىزىمنى ئۆزۈڭ بىلەن بىللە يىراقلارغا ئەكەت، — دېدى.

— سەن نېمە دېدىڭ؟ — دېدى بىرنەچچە يىلەن تەڭلا.

— سەپەردىكى ئادەممەن، دەپ ئوشۇقچە ئاۋازچىلىكنى يۈكلەۋېلىشنى خالىمىدىم.

— ئەمدى سەيياھلىق تۇرمۇشۇڭنى قوي، — دېدى يېشى

سۈپۈرگە بىلەن دېمەتلىك بىرەيلەن، — قارا، سەن بىلەن تەڭتۇش ھەربىرىمىزنىڭ ھازىر ئۈچ - تۆتتىن بالىلىرىمىز بار. ئۇلارنىڭ توپلىرىنى قىلىپ نەۋرە كۆرگىلى تۇردۇق، جاھاننىڭ خوتۇن، بالا - چاقلار بىلەنمۇ بولىدىغان قىزىقىنى كۆر. قىز - چوكانلىرىمىز بىر - بىرلەپ يېتىلىۋاتىدۇ، ھېچ ئەلنىڭكىدىن قالغۇچىلىكى يوق.

— شۇنداق، — دېدى يەنە بىرەيلەن، — مانا خالىساڭ مەن ساڭا قىزىمنى بېرى.

— ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت، — دېدى سۈپۈرگە، — مەن قىز بالىغا لايىق بولىدىغان ياشتىن ئۆتۈپ كەتتىم.

— توۋا! — دېدى بىر بوۋاي، — مانا بىزنىڭ سۈپۈرگە شۇنچە كۆپ جاھانلارنى كېزىپتۇ، مەن بولسام شۇ ياشقا كىرگۈچە يېقىن ئەتراپتىكى سەھرالارغىمۇ بېرىپ باقماپتىمەن.

— بولمىسا، سۈپۈرگە ئېيتقان ھېلىقى پادىشاھلىققا بىر بېرىپ، شاھنىڭ قىزىنى ئېلىپلا كېلەمسەن - يە، بوۋا؟ — دەپ چاقچاق قىلدى بىرى.

— راست، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى بىر سودىگەر، — سەن ئۇنى شاھ بەرگەن مال - دۇنيا بىلەن ئەكىلىپ ئويۇڭگە تاشلاپ قوي، بىر يەرگە تىكىلگىنىمىزچە ئولتۇرسا ئولتۇرۇۋەرسۇن. سەنمۇ مال - دۇنيانى بولۇشىغا خەجلەپ ئويۇنۇڭنى ئويناۋەر، تاماق يېمەيدىغان خوتۇن بولسا تېخى ياخشى - دە!

شۇنىڭ بىلەن چايخانا ئىچىدە كۈلكە - چاقچاق قايناپ كەتتى.

سۈپۈرگە يۇرتداشلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ چاي ئىچىپ ئولتۇرغان شۇ پەيتتە، ياقا يۇرتتىن كەلگەن غەيرىي ئۈچ - تۆت ئادەم بازار مەيدانىنى ئارىلاپ يۈرەتتى. بۇ شەھەرنىڭ بەگلىرى

كىم؟ بۇ شەھەر قايسى پادىشاھلىققا قارايدۇ؟ دېگەن سوئاللار ئۇلارنىڭ بېشىنى قاتۇراتتى. ئۇلارنىڭ شەھەر چېتىدىكى بىر ساراينغا چۈشۈپ، ئات - ئۇلاغلىرىنى ساراينىڭ تاشلىرىغا قويۇپ، بۇ شەھەرنى مۇشۇنداق ئارىلاپ يۈرگەنگە ئىككى - ئۈچ كۈن بولۇپ قالغانىدى.

ئۇلار بۇ يەردىكى ھەممە نېمىگە ھاڭۋاقىنىچە ھەيران بولۇپ قارايتتى. سېخى قۇياش ئۆز نۇرىنى شەھەر ئۈستىگە تۆكۈشى بىلەن تەڭ بۇ شەھەرنىڭ رەستىلىرى ئادەملەرنىڭ ۋاڭ - چۇڭغا چۆمەتتى. كارۋان باشلىرى سارايلاردا ئېغىر تېڭىقلىرىنى يېشىشكە باشلايتتى. بىزدەمدىلا ئۇلار ئۆز ماللىرىنى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كەڭ بازار مەيدانىغا ئاچقىپ يېپىپ سودا - سېتىقنى باشلىۋېتەتتى. بازار تۆت تەرەپتىن ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىۋاتقان كاسپىلار، دېھقانلار، مەدىكارلارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى، ئېلىپساتارلارنىڭ خېرىدار چاقىرىپ ۋارقىراشلىرى بىلەن جانلىنىپ كېتەتتى. بۇ يەردە يىراق شەرقنىڭ جانان چىنە - قاچا، ئۈنچە - مەرۋايىت، تاۋار - دۈردۈنلىرى كۆزنى قاماشتۇرسا، ئۇ يەردە ھىندى، تىبەت سودىگەرلىرىنىڭ ھەر خىل بويلاق، دورا - دەرمانلىرىنىڭ خۇش پۇرىقى دىماغنى ياراتتى؛ بىر يەردە قەشقەر چەكمەنلىرى، كۇچا ئەل تېرىلىرى، خوتەننىڭ گىلەم، ئەتلەسلىرى قۇياش نۇرىدا ئوتتەك تاولىنىپ تۇرسا، يەنە بىر يەردە كۇلاچىلار چىۋىق بىلەن كوزىلىرىنى چاڭلىدىتىپ ئۇرۇپ ماختايتتى؛ قايسىبىر ئۈستى يېپىق، سالقىن رەستىلەردە ئاجايىپ گۈللەر كەشتىلەنگەن دوپپىلارنى كۆتۈرۈشۈۋالغان ئاياللار خېرىدارلىرى بىلەن قىزغىن سودىلاشسا، يەنە قايسىدۇر بىر كوچىلاردا بولسا مىسكەرچى، تۈنىكچىلەرنىڭ چاڭلىدىتىپ ئۇرغان بولغا ئاۋازلىرى قۇلاقنى زىڭلىدىتاتتى. . . بۇ بازاردا مېۋە - چېۋىلار دانىلاپ ئەمەس، سېۋەتلەپ سېتىلاتتى. نېپىز شاپاق دوپپىسىنى قىرلىۋالغان باققاللار ئۈنىنى بولۇشىغا

قويۇۋېتىپ: «يېۋال ئوغۇل بالىلار، بىر تويۇشۇڭ مانچە پۇل! - دەپ ۋارقىرىشاتتى. باققاللارنىڭ ئالدىدىكى يوغان، شىرنىلىك شاپتۇللاردىن ھەرقانچە ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپمۇ ئون تالدىن ئوشۇق يەپ كەتكىلى بولمايتتى.

ھېلىقى ياقا يۇرتلۇقلار ئۆز ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئۇچراتقان بۇ غەلىتە شەھەر توغرىسىدىكى دەسلەپكى سوئاللىرىنى ئۆزلىرى چۈشكەن ساراينىڭ خوجايىنىغا قويدى: - سىلەرنىڭ بۇ شەھىرىڭلارنىڭ نېمىشقا سېپىلى يوق؟ - دەپ سورىدى ئۇلار سارايۋەندىن.

- نېمە؟ - دېدى سارايۋەن ئۇلارنىڭ سوئالىنى چۈشەنمەي. - سىلەرنىڭ بۇ شەھىرىڭلار نېمىشقا ئېگىز تاملار بىلەن قورشالمىغان؟ - دەپ قايتا چۈشەندۈردى ئۇلار.

- ھە، سېپىل دەمىسلەر؟ - دېدى سارايۋەن، - مەنمۇ بۇ شەھەردىن باشقا يەرگە بېرىپ باقمىغان. باشقا يۇرتلارغا بېرىپ قايتقانلاردىن ئۇ يەردىكى شەھەرلەرنىڭ شۇنداق ئېگىز تاملرى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىمەن.

- شۇنداق، شەھەر دېگەننىڭ مۇستەھكەم سېپىللىرى، يوغان دەرۋازىلىرى بولۇشى كېرەك - دە!

- ئۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ - ھەيران بولغان سارايۋەن، - تام بىلەن قورشاپ دەرۋازا قويىدىغانغا شەھەر دېگەن بىر ئادەمنىڭ خۇسۇسىي قورۇ - جايى ئەمەس - دە!؟ دەپ جىم بولدى. - ئەگەر شەھىرىڭلارغا دۈشمەن بېسىپ كەلگۈدەك بولسا قانداق قىلىسىلەر؟

- دۈشمەن!؟ - تېخىمۇ ھەيران بولدى سارايۋەن، - نېمىدەپ شەھىرىمىزگە دۈشمەن بېسىپ كەلگۈدەك؟ خۇداغا شۈكرى، شەھىرىمىزنىڭ ئادەملىرى ھازىرغىچە ھېچكىم بىلەن ئازارلىشىپ باققان ئەمەس. نۇرغۇن ئەللەردىن شەھىرىمىزگە ئادەملەر كېلىپ - كېتىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ مېھماندوستلۇقىمىز.

مىزنى ماختىمايدىغىنى يوق.

— بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى كىم؟

— پادىشاھ؟! ... ھازىرغىچە بىزنىڭ ئۇنداق ئادەمگە ھاجىتىمىز چۈشۈپ باقمىدى. شەھىرىمىزنىڭ ئۆز ئاقساقاللىرى، مۆتىۋەرلىرى بار. پادىشاھسىزمۇ ئۇلار بىلەن ئىشىمىز پۈتۈپ تۇرىدۇ.

— ھېچ بولمىغاندا بۇ شەھەرنىڭ بىرەر ئىگىسى بولسىمۇ باردۇر؟

— ئىگىسى دېدىڭلارما؟ ... ئىگىسى ئۆزىمىز. مۇشۇ شەھەرنىڭ خەلقلەرى...

ھېلىقى ئادەملەر ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. سارايۋەننىڭ جاۋابلىرى ئۇلارنى تازا قانائەتلەندۈرۈلمىگەنىدى. ئىككىنچى بىرى يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى:

— مەسىلەن، سىلەر كىمگە سېلىق تۆلەيسىلەر؟

— سېلىق؟! بىز نېمىدەپ سېلىق تۆلەيتتۇق؟ ... بىز ھېچكىمگە قەرزدار ئەمەسمىز، نېمانداق بىر - بىرىدىن غەلىتە سوئاللارنى سورايدىغان ئادەملەر سىلەر؟ - دەپ ئازراق تېرىككەندەك بولدى سارايۋەن.

— بىزنىڭ دېگىنىمىز، - دەپ سەۋرلىك بىلەن چۈشەندۈردى يەنە بىرەيلەن، - مەسىلەن ئالايلى، جامائەت ئورتاق پايدىلىنىدىغان بىرەر يول ياكى بىرەر كۆۋرۈك بۇزۇلغان بولسا، ئۇنى سىلەر قانداق قىلىسىلەر؟

— ئېيتتىمغۇ، - دېدى سارايۋەن، - بىزنىڭ ئۆز ئاقساقاللىرىمىز بار، ئۇنداق چاغلاردا ئۇلار ئوتتۇرىغا چىقىپ: ھاي خالايمى، پالانى يول ياكى كۆۋرۈك بۇزۇلۇپتۇ، ياكى بولمىسا پالانى مەزلۇم بەش بالىسى بىلەن تۇل قايتۇ ياكى پالانى ئۆستەڭنى يار ئەكىتتۈ. قېنى، خۇدا يولىدا ئاتىغىنىڭلارنى تاشلاڭلار! دەيدۇ، ھەر قايسىمىز ئۆز قۇربىمىزغا لايىق

تاپقىنىمىزنى بېرىمىز. ئىش مانا شۇنداق پۈتتۇ!

سارايۋەننىڭ گەپلىرى ھېلىقىلارنىڭ بۇ شەھەرگە بولغان قىزىقىشىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى. دۇنيادا مۇشۇنداق نە پادىشاھى، نە بىرەر ئىگە بولغۇچىسىنىڭمۇ تايىنى يوق شەھەرنىڭ بارلىقىغا ئۇلارنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. ئۇلار شەھەر ئارىلاپ سۈرىغان ئادەملىرىنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ سوئاللىرىغا سارايۋەننىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان جاۋابنى بېرىشتى. يىراق بىر ئەلدىن كېلىپ، بۇ يەردە ماللىرىنى يېمىپ قويۇپ سودا قىلىۋاتقان بىر سودىگەردىن ئۇلار:

— سىلەر ئالغان پايداڭلاردىن بۇ شەھەرگە قانچىلىك باج تاپشۇرۇسىلەر؟ — دەپ سورىۋىدى، ھېلىقى سودىگەر ئۇلارغا ئالغىلىپ قارىدى. دە:

— سەنلەر نېمە ئادەم، بۇ يەرگە قەيەردىن كېلىپ قېلىشتىڭ؟ ... بۇ شەھەردە سودىگەرلەردىن باج ئالىدىغان قانۇن يوق، يوق ئىشلارنى ئۇلارنىڭ ئېسىگە سالماي ئاڭرىغىنى يۇمۇش! — دەپ زەردە بىلەن سىلىكىۋەتتى.

بۇ غەيرىي ئادەملەر «قۇياش شاھى» پايتەختىدىن كەلگەنلەر ئىدى. «قۇياش شاھى» ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئوردىدىكى بارلىق رەقىبلىرىنى قانلىق قىلىچ بىلەن بويسۇندۇرۇپ شاھلىق تەختكە ئولتۇرغان، ئەڭ كىچىك شاھزادىنىڭ ئوردا ئىچىدىن غايىب بولغانلىقىنى سېزىپ، تەرەپ-تەرەپكە ئايغاچچىلارنى ئەۋەتىپ، ئايغاچچىلارنىڭ قاچقان شاھزادىنى تاپماستىن، ھېچ بولمىغاندا ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالماستىن ئوردىغا قايتماستىن پەرمان قىلغانىدى. كىمكى شاھزادىنى تىرىك تۇتۇپ ياكى كالىسىنى ئېلىپ ئوردىغا يەتكۈزۈپ كەلسە، يۇقىرى مەنەسپ ۋە كۆپ ئىنئام بېرىلىدىغانلىقى ۋەدە قىلىنغانىدى. سۈپۈرگىنىڭ شەھىرىدە ئايلىنىپ يۈرگەن غەيرىي ئادەملەر شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان

ئايغا قىچىلارنىڭ بىر قىسمى ئىدى. ئۇلارنى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇرغىنى شەھەر سىرتىدا ھەر كۈنى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان بەزمىلەر بولدى.

ھەر كۈنى، قۇياش قىيىسىپ سايىلەر ئۆزىرىشقا باشلىغاندا، شەھەرگە يىراق - يېقىندىن سودا - سېتىققا كىرگەن ئادەملەر ئالدىنقىنى ئېلىپ، ساتىدىغىنىنى سېتىپ بولۇپ، شەھەر سىرتىدىكى ھاۋالىق جايلارغا ئارام ئېلىشقا يىغىلاتتى. بۇ يەردە ناخشا - ئۇسسۇل، نەغمىلەر ئەۋج ئالاتتى. كىشىلەر ئوتتۇرىغا كەڭ مەيدان قالدۇرۇپ، دۈپدۈگىلەك دائىرىدە بولۇپ تاماشا كۆرۈشەتتى. نەغمىچىلەر داپ، ساتار، تاش، قوشۇق، لېگەن، تاۋاق... ئىشقىلىپ قولىغا چىققان ھەرقانداق نەرسىدىن رېتىملىق سادا چىقىرىپ بىر - بىرىگە تەڭكەش قىلاتتى. كىملىرىدۇر سۇ تەڭشەلگەن چىنىلەرنى چىۋىق بىلەن ئۇرۇپ، زىل ئاۋاز چىقىرىپ جور بولاتتى. ناخشىچىلار خۇدىنى يوقاتقان ھالدا بېرىلىپ ناخشا ئېيتاتتى. ئۇلارنىڭ ئاۋازى گويا بورانىنىڭ گۈركىرىشى، بۇقىلارنىڭ ھاكىرىشى، بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلىشىغا، بەزىدە بولسا قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى، تاغ سۇلىرىنىڭ شىدىرلاپ ئېقىشلىرىغا ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ناخشىلارنىڭ تېكىستلىرىدە چۆللەردە ئۆسۈپ چوڭ بولغان شۇ ئادەملەرنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرقى، كەلگۈسى، مۇھەببەت - نەپرىتى، ئارزۇ - ئارمان، چۈش ۋە خىياللىرىنىڭ ھەممىسى سۆزلىنەتتى. نەغمە تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە، مەيدانغا ئەر - ئايال ئۇسسۇلچىلار چۈشەتتى. قىران يىگىتلەر قوللىرىنى بۈركۈتنىڭ قانتىدەك كېرىپ، تاغ تېكىلىرىدەك سەكرەپ پەرۋاز قىلىشاتتى. لىۋەن چوكانلار قۇملۇققا تۆكۈلگەن توغراق ياپراقچىلىرىنى شامال ئۇچۇرغاندەك، تىنچ سۇ يۈزىدىن ئۇششاق دولقۇنلار جىمىرلاپ ئۆتكەندەك يېنىك قەدەم ئېلىشاتتى. سازەندىلەر گاھ ئىككى نەپكە ئىغاڭلاپ، گاھ ئۆزىنى ئالدى - كەينىگە تاشلاپ پۈتۈن

ۋوچۇدى بىلەن نەغمە قىلاتتى. ناخشىچىلارنىڭ ئاۋازى كانىيىدىن
 نەغمە بىلەن يۈرىكىنىڭ قات - قېتىمىدىن ئۇرغۇپ چىقاتتى.
 ئۇنىڭ لىپىلىرىنىڭ ھەممە ئۈگىلىرى ھەرىكەتكە كېلىپ گۇيا شۇ
 نەغمە ساداسى ئىچىدە ئۇلارنىڭ ئۈستىخانلىرى ئېرىپ يۇمشاپ
 كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. نەغمە تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە
 ئەتراپتا تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلارمۇ بىر - بىرلەپ مەيدانغا چۈشۈپ
 قاينام ھاسىل قىلاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئاسماندىكى بۇلۇت،
 ئەتراپتىكى تاغ - داۋان، چۆللۈكلەر ھەتتا پۈتۈن يەر شارىنىڭ
 ئۆزىمۇ شۇ ئادەملەر بىلەن بىللە پىرقىرىۋاتقاندەك قىلاتتى.
 كىشىلەرنىڭ قېنى تومۇرلاردا پۇرۇقلاپ قاينايتتى. دۇنيادا
 ئۆلۈم، جاھاندارچىلىق، ئىش - ئوقەت، ئۇيقۇ، تاماق
 دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنتۇلۇپ، پەقەت ئەشۇ سەبىي ھەرىكەتلا
 قالغاندەك قىلاتتى... بەزى كۈنلىرى مۇنداق بەزىلەر قاراڭغۇ
 چۈشۈپ تاكى تاڭ يورۇغچە داۋام قىلاتتى.

بىر كۈنى، ئەنە شۇنداق بەزمە مەيدانىنى ئارىلاپ يۈرگەن
 ئايغاقچىلارنىڭ كۆزى سۈپۈرگىگە چۈشۈپ قالدى. مەيداندىكى
 ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا سالام - سائەت قىلىپ ئۆتۈشىگە
 قارىغاندا، بۇ ئادەمنىڭ مۇشۇ شەھەردىكى خېلىلا ھۆرمەتلىك
 ئادەملەردىن ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم سۈپۈرگە، قايماقتىن كېلىشىڭ؟ —
 دەپ سورايتتى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەنلەر.

— قانداق ئەللەرنى كەزدىڭ؟

— نېمە يېڭىلىقلارنى ئۇچراتتىڭ؟

— ھەقىچان شەھىرىمىزنىڭ بۇ كۆڭۈللۈك بەزمىلىرىنى

سېغىنغانىمەن؟

— مەن ساڭا ئېيتسام، مۇنداق ئاجايىپ بەزمە شاھ

ئوردىلىرىدىمۇ بولمايدۇ...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئايغاقچىلار بىر - بىرىنى ئوقۇشتى.

— ئاڭلاۋاتامسىلەر، ئۇ يىراق ئەللەرنى كېزىپ كەلگەن ئادەم ئوخشايدۇ.

— ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ رەڭگى، يېتىلىۋالغان ئېشىكىگە قارا، ئۇ سەپەردىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەندەك قىلىدۇ.

— ئۇنىڭدىن شاھزادە ھەققىدە بىر ئۇچۇر ئاڭلاشقا بولماسمىكىن...

ئايقاچچىلار سۈپۈرگىنىڭ ئارقىسىدىن قالماي ئەگىشىپ مېڭىپ، ئاخىر ئۇ بەزمە مەيدانىدىن يىراقلىشىپ، شەھەرنىڭ تېرەكلىك، خالىي بىر كوچىسىغا قايرىلغاندا ۋارقىراپ توختىتىشتى.

— ھاي ھۈرمەتلىك ئادەم، توختىغىنا! سۈپۈرگە بۇرۇلۇپ قاراپ، ئارقىسىدىن پايپاسلاپ كېلىۋاتقان ناتونۇش ئادەملەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

— مېنى چاقىرىۋاتامسىلەر؟

— ھە، سېنى... — دېدى ئايغاچچىلار سۈپۈرگىگە يېتىشىپ كېلىپ، — قارا، ھۈرمەتلىك ئادەم، بىز سېنى ئاۋارە قىلىپ بىر ئىشنى سورىماقچى، قارىغاندا سەن يىراق سەپەردىن كەلگەن ئوخشىماسەن؟

— شۇنداق، مېنىڭ بۇ شەھەردىن چىقىپ كەتكىنىمگە بىر يىلچە، بەلكىم ئۇنىڭدىن ئوشۇقراق بولغاندۇر.

— كۆپ يەرلەرنى ئارىلىدىڭ ھەقىچان؟

— شۇنداق، ئۆزۈڭلار كىم بولىسىلەر؟

— بىز يىراق بىر پادىشاھلىقتىن كەلدۇق. سەن «قۇياش شاھى» دەپ ئاڭلىغانمۇ؟

— نېمىشقا ئاڭلىمايدىكەنمەن؟ مەن كۆپ ئەللەرنى ئارىلىغانمەن. شۇڭا، بۇ شەھىرىدىكى يۇرتداشلىرىم مېنى «جاھانكەزدى سۈپۈرگە» دەپ ھۈرمەت بىلەن تىلغا ئېلىشىدۇ. مەن كۆرگەن پادىشاھلىقلارنىڭ ئىچىدە «قۇياش شاھى» ئەڭ

بۈيۈك.

سۈپۈرگىنىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇرغانلار ئۇنىڭ ماختاشلىرىدىن خۇشال بولدى.

— بەلكىم سېنىڭ خەۋىرىڭ يوقتۇ؟ — دەپ سۆز باشلىدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شالاڭ ساقال، ياشتا چوڭراق بىرى، — ئەنە شۇ ئۇلۇغ پادىشاھىمىز «قۇياش شاھى» ئالەمدىن ئۆتتى. — بۇ خەۋىرىڭنىڭ ھېچقانداق ئەجەبلىنەرلىك يېرى يوق، — دېدى سۈپۈرگە، — شاھمۇ، گادايۇ، ھەممىمىز بەربىر بىر كۈنى ئۆلىمىز.

— شۇنداق، ھەممىمىز ئۆلىمىز. ۋاپات بولغان شاھىمىزنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى تەختكە چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇبارەك نامىنى «قۇياشتىن ئۇلۇغ» قويدى. دېمەك، ئىسمىدىنلا بىلىسەڭ بولىدۇكى، ئۇنىڭ پادىشاھلىقى دادىسىنىڭكىدىنمۇ بۈيۈك... بىز ئەنە شۇ يېڭى شاھىمىزنىڭ پەرمانى بىلەن بۇ يۇرتلارغا كېلىپ قالدۇق. سەن بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقىنىڭدا، يولدا بالا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بىرەر ئايالنى ئۇچراتىمىدىڭمۇ؟

— بالا كۆتۈرگەن ئايال؟... دۇنيادا بالا كۆتۈرۈپ يۈرىدىغان ئاياللار ئازمۇ؟ سىلەر قەيەردە، قانداق بالا كۆتۈرۈپ يۈرگەن ئايالنى دەيسىلەر؟ — دېدى سۈپۈرگە. ئەمما ئۇ كۆڭلىدە ئۇلارنىڭ كىمنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقىنىنى بىلىپ بولدى. «ھە، شاھزادە بىلەن ھېلىقى چوكانغا باغلىق ۋەقەلەرنىڭ داۋامى تېخى تۈگىمىگەن ئوخشايدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ كۆڭلىدە، — شۇنداق، بۇ ئالەمدىكى ئىشلار ئېقىن سۈدەك بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. بىر ۋەقەنىڭ داۋامى ھامان ئىككىنچى بىر ۋەقەنىڭ بېشى بولۇپ چىقىدۇ.»

— مەسىلەن، سەن، — دەپ چۈشەندۈردى شالاڭ ساقال ئايغاچچى، — مېڭىش - تۇرۇشى غەيرىيەرەك بەستلىك كەلگەن

چىرايلىق بىر خانىمنى كۆردۈڭمۇ؟

— بۇ ئەتراپتىكى يۇرتلاردا چىرايلىق خېنىملار ناھايىتى كۆپ، ئەتراپىڭغا قارا، ئەنە ئاۋۇ كوزا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان خوتۇن نېمىدېگەن قاۋۇل - ھە؟ يولنىڭ چېتى بىلەن يۈزىنى توراپ كېلىۋاتقان مۇنۇ قىز قانداق چىرايلىق...

— ئوبدانراق ئېسىڭگە ئال، بەلكىم سەن ئالاقزادىلىك ئىچىدە كېتىۋاتقان بىرەر چوكاننىڭ مېڭىش - تۇرۇشىدىن بىرەر گۇمانغا كەلگەنسەن؟

— سىلەر زادى نېمىنى ئوقماقچى بولۇۋاتقىنىڭلارنى نېمىشقا ئوچۇق ئېيتمايسىلەر؟ — دېدى سۈپۈرگە، — بالا كۆتۈرگەن ئايالنىڭ يېڭى پادىشاھىڭلار بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟

— ساڭا ئېيتىمىساق بولمايدىغاندەك قىلىدۇ، — دەپ سۈپۈرگىگە يېقىنراق سىلجىشتىسى ئايغاقچىلار، — ئەنە شۇ مەرھەمەتلىك يېڭى شاھىمىزنىڭ كىچىك ئىنىسىنى ئۇنىڭ ئانىسى ئوردىدىكى بىر ئايال خىزمەتكارغا قوشۇپ قاچۇرۇۋېتىپتۇ. شاھىمىز بىزنى شۇ كىچىك شاھزادىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن چىقارغانىدى. يول بويى قاتتىق ئات چاپتۇرۇپ ماڭدۇق. كۆپ يەرلەرنى ئىزدەيدۇق. دېرىكىنى ئاللىمدۇق. شاھزادىنىڭ خەۋىرىنى ئالمىغۇچە شاھىمىزنىڭ كۆڭلى ئەمەن تاپمايدۇ. — نېمىشقا؟

— بىرىنچىدىن، شاھزادە تېخى بوۋاق، شاھىمىز ئۆز قېرىندىشىنىڭ سالامەت قايتىپ كېلىشىنى تېلەيدۇ. ئىككىنچىدىن، شاھزادىنىڭ ئوردا سىرتىدا تۇرۇشى ياخشىلىقىنىڭ ئالامىتى ئەمەس. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭدىن يامان نىيەتلىك ئادەملەر پايدىلىنىپ، شاھلىق تەختكە خەۋپ سېلىشى مۇمكىن. — چۈشەندىم، — دېدى سۈپۈرگە، — شۇ تاپتا ئېسىمگە بىر ئىش كېلىۋاتىدۇ. بىر كۈنى مەن مانا بۇ ئېشىكىم بىلەن پاراڭلىشىپ بىر يېزىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم. مەن شۇ

چاغدا ئېشىكىمدىن: ئەگەر ئاللا ساڭا شۇنداق بىر ئامەت ئاتا قىلىپ، بىرەر شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ قالغۇدەك بولساڭ قانداق قىلاتتىڭ؟ — دەپ سورىغانىدىم. ئېشىكىم كۈلۈپ: ئەگەر راستتىنلا ماڭا شۇنداق بىر ئامەت كېلىپ پادىشاھ بولىدىغان بولسام، شەھەرلەرنى تۈزلەپ ئېشەكلەر ئېغىنايدىغان توپىلىق مەيدان ياسىتاتتىم. ئېتىزلارنىڭ ھەممىسىگە بېدە بىلەن قوناق تەرگۈزەتتىم، دەپ تۇرۇۋىدى، شۇ چاغدا يېزا چېتىدىكى كۆۋرۈك بېشىغا ئولشىۋالغان ئادەملەرنىڭ ۋاراك - چۇرڭى بىزنىڭ سۆھبىتىمىزنى بۇزۇۋەتتى. نېمە گەپكەن، دەپ بېرىپ قارىساق، بىر نارەسىدە بالىنىڭ جەستى توپىغا مىلىنىپ يېتىپتۇ. جەستنىڭ بېشىنى كىمدۇر بىرى كېسىپ ئەكەتپتۇ. سىلەر ئىزدەپ يۈرگەن بوۋاق شاھزادە شۇ بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە؟ — سەن ئۇنى قاچان، قەيەردە كۆردۈڭ؟ — دەپ ئايغاقچىلارنىڭ ھەممىسى كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە سۈپۈرگىنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى.

— ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدىمىكەن، نەدە كۆرگەنلىكىم تازا ئېسىمدە يوق.

— ئەگەر سەن كۆرگەن جەست شاھزادىنىڭ جەستى بولغان تەقدىردە ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئايالمۇ بولۇشى كېرەكتىغۇ؟ — ئايال! — دېدى سۈپۈرگە نېمىشقىدۇر ئەندىكىپ، — توغرا، شۇ جەستنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانلار بىر ئايالنىڭمۇ گېپىنى قىلغاندەك قىلىۋىدى.

— ئۇلار نېمە دېيىشكەن؟

— ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە: بوۋاقنى بىر ئايال كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانكەن. دەل ھېلىقى كۆۋرۈكنىڭ بېشىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاتلىق لەشكەرلەر يېتىشىپ كېلىپ قاپتۇ. كۆۋرۈك يېنىدا ئازراق ئېلىشىشمۇ بولغان ئوخشايدۇ. ھېچكىم ئۇ يەرگە بېرىشقا پىتىنالمىپتۇ. لەشكەرلەر كەتكەندىن

كېيىن يېزىلىقلار بېرىپ قارسا، ئۇ يەردە بوۋاقنىڭ كاللىسى يوق جەستى ياتقۇدەك، ھېلىقى ئايالنىڭ نەگە يوقالغىنىنى ئۇلارمۇ ئاڭقىرالماي قاپتۇ. . .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئايغاقچىلار بىر - بىرىگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى. «دېمەك، شاھزادىنىڭ كاللىسىنى باشقىلار كېسىپ ئەكىتىپتۇ. مۇكاپاتتىن قۇرۇق قاپتۇق» دەپ ئويلاشتى ئۇلار. شۇنداق بولسىمۇ، سۈپۈرگە يەتكۈزگەن بۇ خەۋەر ئايغاقچىلارنى ئازراق خۇشال قىلدى. چۈنكى، ھېچ بولمىغاندا ئۇلار ئوردىغا شاھزادىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئېلىپ بولسىمۇ قايتالايتتى. ئۇلار سۈپۈرگىگە رەھمەت ئېيتىشىنىمۇ ئۇنتۇپ ئالدىراپ ئارقىسىغا قايتىشتى.

سەككىزىنچى باب

ئاجايىپ خەۋەر

جاھانكەزدى سۈپۈرگە بىلەن ئۇچراشقان ئايغاقچىلار ئوردىغا بالا شاھزادىنىڭ كاللىسىنى ئەكىلەلمىگەن بولسىمۇ، يىراق چۆللۈكلەرنىڭ ئىچىدىكى ئاجايىپ باي، ئاۋات ئەمما ھېچ قانداق بىر پادىشاھلىققا تەۋە بولمىغان «بىسغەملەر شەھىرى» توغرىسىدىكى ئاجايىپ خەۋەرنى يەتكۈزۈپ كەلدى. بۇ خەۋەر يېڭى پادىشاھ «قۇياشتىن ئۇلۇغ» نىمۇ قاتتىق ھاياجانغا سالدى. ئۇنىڭغا ئەمدى بالا شاھزادىنىڭ كاللىسى لازىم ئەمەس ئىدى. ئۇ شاھزادىنىڭ كاللىسىنى ئاللىبۇرۇن قولغا چۈشۈرۈپ خاتىرجەم بولغان، قالغان بارلىق تەخت ۋارىسلىرىنىمۇ بويسۇندۇرۇپ

ئۆزىنىڭ شاھلىق ئورنىنى مۇقىملىقلاشتۇرغانىدى. راستىنلا شۇنداق بايلىق بىلەن تىنىپ كەتكەن مۇداپىئەسىز بىر ئەل بولىدىغان بولسا، ئۇنى قوشۇن تارتىپ بېرىپ بېسىۋالغاندا، بۇنىڭ بىلەن يېڭى شاھ ئۆز شۆھرىتىنى ئاشۇرۇشى، ئەتراپتىكىلەرنىڭ ئۆزىگە بولغان نارازىلىقىنى پەسەيتىشى مۇمكىن ئىدى. شاھ ھېلىقى ئىگىسىز شەھەرگە بېرىپ قايتقان لەشكەرلەرنى ئالدىغا چاقىرتتى.

قاتمۇ قات ئوردا دەرۋازىلىرىدىكى قېتىپ تۇرغان قاراۋۇللار، ئوردا ئىچىدىكى بىر - بىرىدىن ھەشىمەتلىك قۇرۇلۇشلار، شاھنىڭ خاس ھۇجرىسىغا ئېلىپ بارىدىغان ئەگرى - بۇگرى مەخپىي يول ۋە بۇ يەردىكى جىمجىت، سۈرلۈك كەيپىيات ئوردا خادىمىگە ئەگىشىپ كېتىپ بارغان لەشكەرلەرنى ھەم ھەيران قالدۇراتتى، ھەم ئەندىشىگە سالاتتى. ھەر ھالدا ئۇلارنىڭ شاھ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە كۆڭلى تىنىدى. شاھنىڭ بۈگۈن كەيپى خۇش ئىدى. ھەتتا ئۇ لەشكەرلەرنى ئەتىگەنلىك ناشىدا بىللە بولۇشقا تەكلىپ قىلدى.

داستىخان ن شۇنچىلىك مول راسلانغانىدىكى، لەشكەرلەر بۇ يەرگە تىزىلغان نازۇ نېمەت، تائاملارنىڭ ئىسمىنىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى. بۇ يەردە چۈمۈلە مۇرابباسىدىن تارتىپ يولۋاسنىڭ جان يېرىدىن قورۇلغان سەيلەرگىچە ھەممە نېمە تېپىلاتتى. شاھ بۇ ئاددىي لەشكەرلەر بىلەن ناشىدا بىللە بولۇپ ئۆزىنىڭ قانچىلىك كەمتەر ۋە خەلقچىل ئىكەنلىكىنى نامايىش قىلماقچىدى. لېكىن شاھ ئۆزى بىلەن بىرەر نۆۋەت ھەمداستىخان بولۇپ قالغان مۇنداق ئەخمەقلەرنىڭ ئوردىدىكى بايلىق ۋە ئاجايىپ تائاملار توغرىسىدا بىر ئۆمۈر سۆزلەپ يۈرىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

— مەن سىلەردىن بىرىنىنى سوراپ بىلىپ باقماقچىمەن،
- دېدى شاھ تاماق ئۈستىدە.

— ئالىيلىرىغا جاۋاب بېرىشكە تەييارمىز! — دەپ
چۇرقراشتى لەشكەرلەر.

— سىلەر كۆرگەن ھېلىقى شەھەر توغرىسىدىكى گەپلەر
ھەقىقەتمۇ؟

— ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلەش ھەددىمىز
ئەمەس! — دەپ تېز چۇرقراشتى لەشكەرلەر.

— بىز راستتىنلا شۇنداق نە لەشكىرى، نە پادىشاھى يوق
ئاجايىپ بىر شەھەرنى كۆردۇق، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇلارنىڭ
ئىچىدىكى شالانڭ ساقاللىقى. ئۇ ئاشۇ ئايغاقچىلارنىڭ قۇر بېشى
ئىدى. — ئۇلارنىڭ ئادەملىرى ناھايىتى قاۋۇل كېلىدىكەن،
ئەمما تولىمۇ بىغەم ياشايدىكەن، شەھىرىنىڭ سېپىلىمۇ يوق.
ئۆيەردىكى يۈرۈشۈپ تۇرغان سودا - سېتىق، قايناق
بازارلىرىدىكى ئاجايىپ ماللار، سودىگەرلىرىنىڭ سارايلىرىدىكى
ھېسابسىز دۇنيا، راستىنى ئېيتساق جانابى شاھ، بىز تېخى
مۇنداق ئاۋات بىر ئەلنى كۆرمىگەن.

— ئۇلارنىڭ قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋىلىرىنىڭ
شېرىنلىكىچۇ، — دەپ قوشۇمچە قىلدى ئىككىنچى لەشكەر، —
باھاسىمۇ شۇنچە ئەرزانكى، بىكارغىلا بېرىدىكەن دېسىمۇ بولىدۇ.
— ئاھ ئۆيەردىكى نەغمە - ناۋا، — دەپ سۆز قاتتى ئۈچىنچى
لەشكەر، — ئۆيەردىكى ئادەملەر شۇنچىلىك ئەركىمكى، بىكار
بولسىلا نەغمە - ناۋا بىلەن ئويۇن - تاماشا قىلىدىكەن، يىراقتىن
قارىغان كىشى ئۇلارنى سارالڭ بولۇشقان ئوخشايدۇ، دەپ
قالىدىكەن، يېقىن بېرىپ تىگىشىغان ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ سارنىڭ
لەرزىدە ئىختىيارسىز ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىدىكەن.

— ئۇلارنىڭ ئاياللىرىچۇ؟ ... ئاياللار توغرىسىدا سىلەر
جانابى ئالىيلىرىغا ھېچنەم ئېيتىمىدىڭلار، — دەپ ئالدىراپ
سۆز ئالدى تۆتىنچى لەشكەر لەۋلىرىنى تامىشىپ، — ئۆيەرنىڭ
قىز - جۇۋانلىرى شۇنچىلىك گۈزەللىكى، ئۇزۇن چاچ، ئاپئاق

بەدەن، ماڭسا بېلىقتەك تولغىنىپ كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرىدۇ...
لەشكەرلەر كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى شاھقا بەس - بەستە
بايان قىلىپ شاھنىڭ قىزىقىشىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى.

— سىلەر مۇنداق غەلىتە بىر شەھەرنى چۈشۈڭلاردا
كۆردۈڭلارمۇ ياكى ھېلىقىدەك مەست قىلىدىغان بىرىنچىلەرنى
بولۇشىغا چېكىۋالغانمۇ؟ — دەپ سىناق نەزەرىدە قارىدى شاھ
لەشكەرلەرگە.

— دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەقىقىتى ئۈچۈن تەڭرى نامى بىلەن
قەسەم ئىچىمىز!

— ئۇ شەھەرنىڭ ئىسمى نېمە ئىكەن؟
— ئىسمى!؟ — لەشكەرلەر ھودۇقۇپ بىر - بىرىگە
قارىشىپ قالدى.

— شەھەرنىڭ نامى «بىغەملەر شەھىرى» ئىكەن.
ھۈرمەتلىك شاھىم، — دېدى شالاڭ ساقال تەۋەككۈلىغىلا.
چۈنكى، شاھنىڭ ئالدىدا تىلىنى چاپناپ تۇرۇش خەتەر ئىدى.
شۇ تاپتا «بىغەملەر شەھىرى» دېگەن بۇ گەپنى ئۇ ئۆزى ئويلاپ
چىقاردىمۇ ياكى ئۇ شەھەرنىڭ نامى راستتىنلا شۇنداقمىدۇ؟
«بىغەملەر شەھىرى» دېگەن بۇ نام ئۇنىڭ كالىسىغا قانداق
كىرىپ قالدى؟ بۇ تەرەپلىرىنى ئۇ ئۆزىمۇ تازا جەزم قىلالمايتتى.
— نە سېپىلى، نە تۈزۈكرەك دەرۋازىسى يوق، بايلىق بىلەن

تىنىپ كەتكەن قانداق شەھەر ئۇ ئۆزى؟! — دەپ غودۇراپ كەتتى
شاھ، — بەلكىم ئۇ شەھەردىكى خەقلەرنىڭ ئۆزىنى قوغدايدىغان
باشقىچە بىر ھۈنەرلىرى باردۇر؟ سەن ھاڭۋاقتىلارغا ئۇنداق
سىرلىرىنى بىلدۈرۈشمەيدۇ - دە، ياكى بولمىسا ئۇلارنىڭ
ھەممىسى سېھىرگەرلەردۇر؟

— ئۇنداق تەرەپلىرىنى بىز بىلمىدۇق، شاھىم، — دېدى
شالاڭ ساقال، — بىز پەقەت ئۇ شەھەردە بىر نەچچە كۈنلا
تۇردۇق. ئەمما، نامىدىنلا بىلىنىپ تۇرىدۇكى ئۇ شەھەرنىڭ

ئادەملىرى ناھايىتىمۇ بىغەم كۆرۈنىدۇ، ئۇلارنىڭ شۇنچىلىك باياشات ياشاۋاتقىنىغا كىشىنىڭ زوقى كېلىدۇ. . .

شۇنىڭدىن كېيىن، خانىنىڭ ئارقا - ئارقىدىن ئەۋەتكەن باشقا ئايغاچچىلىرىمۇ ئۆزلىرىگە قوشنا يىراق بىر يەردە ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بىر ئىگىسىز شەھەرنىڭ بارلىقىنى خەۋەر قىلىشتى.

ئۇلار ئۆز سۆزلىرىدە يەنە ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىنى تولىقلاپ، بىغەملەر شەھىرىدىكى ئاجايىپ گۈزەللەر، مول ھوسۇللۇق ئېتىزلار، تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرغان مال - دۇنيا ... يەنە شۇنداق نۇرغۇن نەرسىلەر توغرىسىدا ھېكايە قىلىشتى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە پايتەختتىن ئىلگىرى بىغەملەر شەھىرىگە بېرىپ سودا - سېتىق قىلغان سودىگەرلەرمۇ تېپىلىپ قالدى. بۇ سودىگەر دېگەن شەيتاندەك غەلىتە خەلق بولۇپ، پايدا ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بارمايدىغان يېرى، كىرمەيدىغان تۆشۈكى بولمايتتى. ئۇلارمۇ ئۆز سۆزلىرىدە يىراقتا شۇنداق بىر باي شەھەرنىڭ بارلىقىنى ئىسپات قىلىشتى. «قۇياشتىن ئۇلۇغ» شاھ بۇ ئىگىسىز لوق گۆشنى قوشۇن ئەۋەتىپ يۇتۇۋېلىپ، ئەتراپقا ئۆز سەلتەنىتىنى جەۋلان قىلىش، تەخت دۈشمەنلىرىگە ئۆز قۇدرىتىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇش قارارىغا كەلدى. كېڭىشىش ئۈچۈن ئوردا يىغىلىشىنى چاقىردى.

شاھ چاقىرغان ئوردا يىغىلىشىغا قەلەم تۇتقان، ئەلەم تۇتقان ئائىمىنلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قاتناشتى. بىغەملەر شەھىرىنىڭ خەۋىرىنى تۇنجى بولۇپ ئوردىغا مەلۇم قىلغانلىق ھۆرمىتىدىن بۇ يىغىلىشقا شالاق ساقالمۇ چاقىرىلغانىدى. شاھ تېخى يىغىلىش ئورنىغا كىرمىگەن بولۇپ، ئەمەلدارلار بۇ قېتىمقى پەۋقۇلئاددە كېڭەشنىڭ مەزمۇنى ھەققىدە پىچىرلاشماقتا ئىدى.

— ئۇرۇش قىلغۇدەكمىز، ئۇرۇش! — دېدى كۆز خالىتىلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن بىر ۋەزىر يېنىدىكى ئەمەلدارغا

شۋىرلاپ.

— يەنە نېمە ئۇرۇش؟! — ئوردا تېخى ئەمدىلا تىنچىغانىدىغۇ؟

— يىراقتا ناھايىتىمۇ باي بىر ئەل بارئىمىش، بىز ئۇنىڭغا قارشى قوشۇن تەشكىللىگۈدەكمىز.

— ئۇلار بىز تەرەپكە بېسىپ كېلىۋېتىپتىمۇ ياكى بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە بېسىپ بارغۇدەكمىزمۇ؟

— ئەلۋەتتە بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ بارغۇدەكمىز... شالانىڭ ساقال سەل گالۋاڭراق، تۈزلا كەتكەن ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قۇربىشلىق شۇ كىچىككىنە مەنسىپىگە مەككەرلىقى ياكى خۇشامەتكۈيلىقى بىلەن ئەمەس، شاھ جەمەتىگە قانداقتۇر بىر يىراق تۇغقانچىلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن ئېرىشكەنىدى. شۇ تاپتا ئۇ بىخەتەر شەھىرىگە قوشۇن ئەۋەتىش نېمىشقا شۇنچە زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنەلمەي ئەتراپىغا قارايتتى.

— بىز نېمىدەپ خەقنىڭ زېمىنىنى بېسىۋالغۇدەكمىز؟ — دەپ غودۇرايتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە.

— ئەخمەق! — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر سەركەردە ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، — قانداقتۇر بىر ئىگىسىز شەھەر توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئۆزۈڭ كۆتۈرۈپ كېلىپ، ھەممىنىڭ ئارامىنى بۇزدۇڭ. يەنە نېمە غوتۇلدايسەن، شاھنىڭ غەزىپىدىن قورقمايسەن!

— لېكىن ئۇ يەر ئەزەلدىن بىزگە ئەۋە بولۇپ باقمىغان ياكى بولمىسا ئۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى بىز بىلەن ئازارلىشىپ باققان ئەمەس - دە! بىز نېمىنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ تىنچ ياتقان خەلقنىڭ ئۈستىگە قىلىچىمىزنى يالڭاچلاپ بارىمىز؟

سەركەردە مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى - دە، شالانىڭ ساقالغا چۈشەندۈردى:

— دەستەك دېدىڭما؟ ئاڭلاپ تۇر، بىز ئاۋۋال ئۇ يەرنى كۈچ بىلەن بېسىۋاليمىز. ئاندىن دەستەك بولىدىغان پاكىتلاردىن كۈرمىڭنى ئويدۇرۇپ چىققىلى بولىدۇ. مەسىلەن، ئۇ يەردە بىزنىڭ تەۋەيىمىزدىن سودا - سېتىق ئۈچۈن بېرىپ، شۇ شەھەردە ئۆلگەن بىرەر سودىگەرنىڭ كونا قەبرىسى، قاچاندۇر بىر چاغلاردا بىزدىن شۇ شەھەرگە ئېزىپ بېرىپ قالغان بىرەر ھاڭۋاقتىنىڭ ئۆتۈلۈپ قالغان ئەسكى چاپىنى ياكى بىزنىڭ پادىشاھلىقىمىزدا قويۇلۇپ، قولىدىن - قولىغا ئۆتۈپ بىرەرنىڭ يانچۇقىدا شۇ شەھەرگە بېرىپ قالغان بىرەر تال پۇچۇق يارماق ياكى بولمىسا كىملىرىنىڭدۇر شۇ يەرگە بېرىپ قايتىپ كەلگەندە يازغان خاتىرىلىرى دېگەندەك ئەرزىمەس نەرسىلەر ئەلۋەتتە تېپىلىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشايدىغان نەرسىلەرنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ بۇ ئوردىدىكى نانقېپى قەلەمكەشلەر شۇنداق تارىخلارنى يېزىشىدۇكى، ھېلىقى سەن كۆرۈپ كەلگەن شەھەرنىڭ ئېتى نېمىدا؟

— بىغەملەر شەھىرى.

— ھە، شۇ بىغەملەر شەھىرى دېگىنىڭنىڭ خۇدا تېخى زېمىنى ئاپىرىدە قىلماستىن ئىلگىرىلا بىزگە تەۋە ئىكەنلىكىنى سۆزىسىز ئىسپاتلاپ چىقىشىدۇ. ئۇ چاغدا، ئوردا شائىرلىرىمىزنىڭ شاھىمىزنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى، ئادالەتپەرۋەرلىكىنى، تاپىنىدا چۈمۈلىنىمۇ ئۆلتۈرمەيدىغان رەھىمدىللىكىنى مەدھىيەلەپ يازغان قەسىدىلىرىنى ھەيران بولۇپ ئوقۇيسەن. ئۇلارنىڭ سۆزلىرى شۇنچىلىك شېرىكى، ۋاقتى كەلگەندە يوقىنىمۇ ھالۋا قىلىپ كۆرسىتەلەيدۇ...

شالاڭ ساقال يەنە بىرنېمىلەرنى دەپ سەركەردىگە ئېيتىزار بىلدۈرمەكچى بولۇپ تۇراتتى، شاھنىڭ يېتىپ كەلگەنلىك خەۋىرى ئاڭلىنىشى بىلەن ھەممە گۈلدۈرلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشتى. شاھ ئۆز ئورنىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ، ئولتۇرۇشقا

ئىجازەت بەرگەندىن كېيىن، ئەمەلدارلار چاپانلىرىنى يېنىك شىلدىرلىتىپ، ئۈنسۈز ئولتۇرۇشتى.

كېڭەش ناھايىتى قىسقىلا بولدى. شاھنىڭ غەرىزىسى ئاللىبۇرۇن چۈشىنىپ بولغان ۋەزىر - سەركەردىلەر بىخەملەر شەھىرىنى قوشۇن ئەۋەتىپ بېسىۋېلىشنى بىر ئېغىزدىن قوللاشتى.

— بىزگە تەشنا بولۇپ تۇرغان بىر يەردە قانداقتۇر بىر پادىشاھسىز شەھەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ياخشى ئىش ئەمەس! — دەپ ھۆكۈم چىقاردى شاھ ئاخىرىدا، — ئۇنىڭ قول ئاستىمىزدىكى شەھەرلەرگە يامان ئۈلگە بولۇپ قېلىشى چوقۇم. مۇنداق بولغاندا پۇقرالارنىڭ كالىسىغا: پادىشاھسىزمۇ بىر ئوبدان ياشاۋېرىشكە بولىدىكەنمۇ! دېگەن بىمەنە خىيال كېلىدۇ. دە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىزگە قارشى كۆتۈرۈلىدۇ. سەركەردىلەر، ياراملىق قوشۇن تەييارلاڭلار! بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە بېسىپ بېرىپ، دۇنيادا ئىگىسىز نەرسىنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ قويايلى!

يىغىن ئەھلى دۈرىدە ئورنىدىن تۇرۇپ:

— قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھىمىز ياشىسۇن، تۈمەننىڭ يىللار ياشىسۇن!

— ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ جاسارىتىگە ئاپىرىن! — دەپ چۇقان سېلىشتى.

شۇنىڭ بىلەن ئالدىراشچىلىق ئىچىدە قوشۇن تەشكىللەندى. بىخەملەر شەھەرگە دەسلەپتە بېرىپ قايتقان شالاڭ ساقال قوشۇن باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. مەككەر سەركەردىلەر يىسراق چۆللۈكتىكى تېخى سىرى مەلۇم بولمىغان بىر شەھەرگە يۈرۈش قىلىشقا تەۋەككۈل قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرغانىدى. مەنسىپنىڭ ئۆسكەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ تېرىسىگە پاتماي قالغان شالاڭ

ساقال بۇ ئىشقا بولغان نارازىلىقلىرىنىسىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. بىرقانچە سودىگەرلەردىن يول باشلىغۇچىلار تاللاندى. ئاتلىق لەشكەرلەر، ئېغىر يۈكلەر ئارتىلغان ھارۋىلار پايتەخت كۈچلىرىنى چاغغا كۆمۈپ، شەھەر دەرۋازىسىدىن ھەيۋەت بىلەن چىقىپ يۈرۈشنى باشلىۋەتتى.

قوشۇن بىر ئايدىن ئوشۇق جاپالىق يول بېسىپ، مىڭ مۇشەققەتتە بىغەملەر شەھىرى ئەتراپىغا يېتىپ كېلەلمىدى. چۆل يولىدا مۇنداق زور قوشۇننى قۇملۇقلارنىڭ بوران - چاپقۇن ۋە دەھشەتلىك ئىسسىقلىرىدىن دالدىغا ئالماق مۈشكۈل ئىدى. ئۇزۇنغا سوزۇلغان چۆل يوللىرىدا لەشكەرلەرنىڭ تولىسىنىڭ ئاتلىرى ئۆلۈپ، پىيادە يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. ھارۋىلارنىڭ جۈلۈقى چىقىپ يول بويى تاشلىنىپ قالدى. ئۇلار بىغەملەر شەھىرى ئەتراپىدىكى بىر ئوچۇقچىلىققا كېلىپ چېدىر تىكىپ توختىغاندا، قوشۇندىكى ئادەملەرنىڭ ئاران يېرىمى ھايات قالغانلىقى بىلىندى. ھايات قالغانلىرىنىڭمۇ چارچاپ، ئۇرۇش قىلغۇدەك ھالى قالمىغانىدى. شالاڭ ساقال بىغەملەر شەھىرى دەيدىغان بۇ يېگانە يۇرتنىڭ يىراق چۆللۈك ئىچىدە نېمىشقا بۈگۈنگىچە ھېچبىر كۈچنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىماي خاتىرجەم ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك قىلدى. ئەمما، ئەمەلىيەتتە بىرەر نەتىجە قازانماي ئورنىدىغا قۇرۇق قول قايتىش ئۇنىڭ ئۆلۈمىدىن دېرەك بېرەتتى. شالاڭ ساقال قوشۇننى توختىتىپ، دەم ئېلىشقا بۇيرۇپ، بىغەملەر شەھىرىنى چارلاپ كېلىشكە ئايغاچچىلارنى ئەۋەتتى.

توققۇزىنچى باب

بىغەملەر شەھىرىدە جەڭ

شۇنداق بىر قوشۇننىڭ باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى توغرىسىدىكى خەۋەر بىغەملەر شەھىرىگە ئاللىبۇرۇن يېتىپ بولغانىدى. ئەلۋەتتە مۇنداق خەۋەرلەرنى ئالدى بىلەن ھېلىقى چۆلىنىڭ ئوغرى يوللىرىدا شەيتاندەك ھەرىكەتلىنىپ يۈرىدىغان سودىگەرلەر يەتكۈزۈپ بولاتتى. شۇ تاپتا ئادەملەر شەھەر سىرتىغا توپلانغان بولۇپ، بۇ كىشىلەرنى شەھەرنىڭ چوڭ ئاقساقىلى يانتاق ئاقساقال تەشكىللىپ يۈرەتتى.

— ھاي تۆمۈرچىلەر، سىلەر مانا ماۋۇ سەپكە، باققاللار، ئاۋۇ تەرەپكە... ھەي سېلىم باپكار، سەن قاياققا قاراپ تۇرسەن؟ جەڭ مانا ماۋۇ ئارقاڭدىكى مەيداندا بولماقچى... خۇداياتوۋا، ھوي خوتۇنلار، سىلەرگە بۇ يەردە نېمە بار؟ بۇ يەردە توي ئەمەس، جەڭ بولماقچى، جەڭ! قېنى ھېچ بولمىغاندا ئارقىغىراق سىلجىڭلار! — دەپ ۋارقىرايتتى ئاقساقال كىشىلەر ئارىسىدا تۇرۇپ.

— مانا بۇ تالىپلارنىچۇ، ئۇلارنى قەيەرگە قويىمىز؟ — دەپ سورايتتى ئالدىراشچىلىقتا بېشىدىكى سەللىسى بىر تەرەپكە قىيىسىپ كەتكەن خەلپەت.

بۇ ئادەملەرنىڭ چىرايى، يۈرۈش - تۇرۇشىدىن جەڭگە ئەمەس، كۆڭۈللۈك بىر سەيلىگە چىقىشقاندىك كۆرۈنەتتى. ناغرا - دۇمباق چالغۇچىلار ھەۋەس بىلەن چوڭا ئۇراتتى، كارناي - سۇنايچىلار قوۋۇزىنى بولۇشىغا كۆپتۈرۈپ قۇلاقنى يارغۇدەك

قاتتىق ئاۋاز چىقىرىشاتتى. ئۇششاق بالىلار ھەر تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈشەتتى. خۇددى بۇ يەردە بىرەر مەرىكە بولۇۋاتقاندىكە يېمەك-ئىچمەك، ئۇسۇزلۇق سائقۇچىلارمۇ توپنىڭ بىر چېتىگە ئۆز يايىملىرىنى يېيىپ ئۈلگۈرگەنىدى. بۇ ئالامەتنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ ئۆزى بىر گەپ ئىدى. تۆمۈرچىنىڭ قولىدا بولغا، دېھقاننىڭ قولىدا ئارا، ياغاچچىنىڭ قولىدا توقماق... ئىشقىلىپ ھەركىم قولىغا چىققان نەرسىسىنى كۆتۈرۈپ بۇ مەيدانغا كەلگەنىدى. ئۇلار ھەدەپ بىر - بىرى بىلەن چاقچاقلىشاتتى.

— ھەي سەپەر بايۋەچچى! — دەپ ۋارقىردى ئويناقشىپ تۇرغان بىر ئارغىماقنى مىنىۋالغان سودىگەرگە قاراپ بىرى، — ياخشى ئېتىڭنى مىنىپ چىققىنىڭغا قارىغاندا بۇ يەردە بەيگە بولىدۇ، دەپ قالغان. ئوخشىماسەن؟

— كۆرسەن، — دېدى سودىگەر، — ھېلى جەڭ باشلانغاندا مەن ئېتىمنى چاپتۇرۇپ ھەممىنىڭ ئالدىدا بولىمەن.

— ھەي تاڭھىي، — دېدى يەنە بىرەيلەن، — پايدىسىغا كېلىپ قالسا ئېتىڭنى دۈشمەنگە سېتىۋېتىپلا قاپتاسەنكىن...

— ھەي ساتىراش ئۈستام! — دەپ چېقىشاتتى قاۋۇل بىر تۆمۈرچى ئۈستىرىسىنى تۇتۇپ كۈلكىلىك ھالەتتە تۇرغان ئورۇق ساتىراشقا قاراپ، ئۇ بىغەملەر شەھىرىدىكى ئەڭ ئۈستى ساتىراشلارنىڭ بىرى ئىدى، — سەن بۇ ئۈستىراڭ بىلەن بىزگە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەنلەرنىڭ ساقال - بۇرۇتىنى ئېلىپ قويۇپ خىزمەت كۆرسەتمەكچىمۇ سەن؟

— قارا، سەن ئۇلارنى تۇتۇپ يىقىتسىەن، — دېدى ساتىراش، — مەن يىقىلغانلارنىڭ پېيىنى بىر - بىرلەپ كېسىپ تاشلايمەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككىنچىلەپ ئورنىدىن قوپالمايمۇ.

— يىقىتقان ئادەم ئۇنى ئۆزى ئورنىدىن قوپالماس

قىلىۋېتەلمەدىكەن؟! — دەپ كۈلدى باشقىلار.

— ئۇنىڭغا قارىغاندا كاپلىغۇچۇڭ ياخشىراق ئىدى، — دېدى ساتىراشقا يەنە بىرەيلەن، — كاپلىغۇچۇڭ بىلەن ھەرقانداق دۈشمەننىڭ قۇلاق تۈۋىگە ئەپلىپ تۇرۇپ بىرنى سالىدىغان بولساڭ تىك چۈشمەسە مانا مەن!

شۇ ئارىدا بۇ يەرگە ساقال - بۇرۇتلىرى ھەر خىل رەڭدە بويالغان بىر بوياقچى كېلىپ قالدۇ.

— ئەمدى بۇ نېمەڭ؟ — دەپ ھەيران بولۇپ سوراشتى كىشىلەر ئۇنىڭ قولىدىكى خالتىغا قاراپ.

— بۇنىڭ ئىچىدە ھىندىستاننىڭ تاش بويىقى بار، — دېدى بوياقچى جىددىي ھالدا قولىدىكى خالتىنى شەرەتلەپ.

— نېمە، سەن دۈشمەنلەرنىڭ ساقال - بۇرۇتلىرىدىنمۇ ئۆزۈڭنىڭكىگە ئوخشاش قىلىپ بوياپ چىققاقچىمۇ؟

— بۇ بوياق، — دەپ چۈشەندۈردى بوياقچى، — ئىنتايىن زەھەرلىك، مەن ئۇنى ھۇجۇم قىلىپ كەلگەنلەرنىڭ كۆزىگىلا چاپچىمەن، ئۇ كۆزىنى ئاچالماي تېپىرلاپ قالىدۇ. دە، قالغان ئىشنى سىلەر ئەپلىسەلەر.

— ھەي، مەن نېمىشقا ئۆزۈمنىڭ يېلىملىرىمنى ئۇنتۇپ قالدىم - ھە! — دەپ ئەپسۇسلاندى بىر يېلىمچى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن ئاچچىق يېلىم پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى، - ئەگەر ياسىغان يېلىملىرىمنى ئۇلارنىڭ يۈزىگە بىرلا سۈرتۈۋېتىدىغان بولسام، كۆزى تۇرماق ئاغزىنىمۇ ئاچالماي قالاتتى...

— قاراڭلار، قاراڭلار، ئاۋۇ نېمە كارامەت! — دەپ ۋارقىرىدى تاۋۇز تىلىدىغان يوغان قىڭرىقنى كۆتۈرۈۋالغان باققال.

كىشىلەر ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراشتى. ئۇ يەردە بىر موزدۇز ئىش تارتىدىغان ئامبۇر - بولقىلىرىنى ئىككى قولىدا تۇتۇپ، ياغاچ قېلىپلىرىنى بويىغا ئېسىپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى.

موزدۇزنىڭ بۇ غەلىتە سىياقىغا قاراپ ھەممە قېتىپ كۈلۈشتى.
يانتاق ئاقساقال كىشىلەر تويى ئىچىدىن جاھانكەزدى
سۈپۈرگىنى تەستە ئىزدەپ تاپتى - دە، ئۇنى بىر چەتكە تارتىپ:
— ھۈرمەتلىك سۈپۈرگە، سەن جاھان كەزگەن، كۆپىنى
كۆرگەن ئادەمسەن. ئاڭلىسام، لەشكەرلەر يېقىن ئارىغا يېتىپ
كېلىپ چېدىر تىكىپ توختايتۇ. سەن شەھەر خەلقى ئۈچۈن
ئەلچى بولۇپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئاتامانى بىلەن كۆرۈشۈپ، زادى
نېمە غەرەز بىلەن كەلگەنلىكىنى ئوقۇپ باقساڭ، — دېدى.
سۈپۈرگە سۈر ئېشىكىنى مىنىپ، كىشىلەر توپىدىن
ئايرىلىپ، لەشكەرلەر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئارقىسىدىن
خالايقىنىڭ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ھاي كۆپچىلىك قاراڭلار، بىزنىڭ سۈپۈرگە يەنە سەپەرگە
چىقتىمۇ قانداق؟

— ھاي سۈپۈرگە، ئارقاڭغا قايت، ھازىر جاھان كېزىدىغان
ۋاقىت ئەمەس!

— قاراڭلار، بىزنىڭ سۈپۈرگە بىرىنچى بولۇپ ھۈجۇمغا
ئۆتكەن ئوخشايدۇ...

سۈپۈرگە چارلىغۇچى لەشكەرلەر بىلەن ئۇچراشقانىدى.
لەشكەرلەر ئۇنى قوشۇن بارىگاھ تىككەن ئورۇنغا باشلاپ كەلدى.
بۇ يەردە چاقى سۇنغان ھارۋىلار، ئېگەر - جابدۇق، يىرتىلغان
توقۇملار چېچىلىپ ياتاتتى. چېدىرلار ئەتراپىغا قازان ئېسىلغان
بولۇپ، ئۇ يەردە ئاشپەزلەر ئالدىراش ھەرىكەتلەنمەكتە ئىدى.
چارچىغان ئاتلار ئېغىر پۇشۇلدايتتى، لەشكەرلەر چېدىرلارنىڭ
سايىسىگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۈگدەيتتى... سۈپۈرگىنى لەشكەرلەر
شالاڭ ساقال لەشكەر بېشى ئولتۇرغان چېدىرنىڭ ئالدىغا
ئەكېلىپ توختاتتى. چېدىر ئالدىدا تۇرغان قاراۋۇللار
سۈپۈرگىنىڭ يانلىرىنى ئاڭتۇرۇپ، ئۇنىڭدا ئادەم ئولتۇرىدىغان

بىرەر قورالنىڭ يوقلۇقىغا ئىشەنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ چېدىر ئىچىگە كىرىشىگە رۇخسەت قىلدى. چېدىرنىڭ تۆرىدە يانپاشلاپ ياتقان شالاڭ ساقال بېشىنى كۆتۈرۈپ سۈپۈرگىگە قارىدى. ئۈستىگە كونسىرىغان يەكتەك، پۇتغا يېنىك كەشە كىيىپ، بېلىنى پوتا بىلەن مەھكەم باغلىۋالغان سۈپۈرگە قارىماققا شۇ زاماننىڭ قانداقتۇر بىر دەرۋىش ياكى سېھىرگەرلىرىگە ياكى بولمىسا دېۋانچىلىقنى كەسىپ قىلغان تىلەمچىلەرگىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى.

— نېمە ئادەمسەن؟ — دەپ سورىدى شالاڭ ساقال.
— بىخەملەر شەھىرىنىڭ ئىلچىسىمەن! — دېدى سۈپۈرگە.
— ئىلچى؟! — شالاڭ ساقال رۇسلىنىپ ئولتۇردى، —
ئىلچى بولساڭ مانا بۇ يەردە ئولتۇر!

— ھۈرمەتلىك لەشكەر باشلىقى، — دېدى سۈپۈرگە شالاڭ ساقال كۆرسەتكەن ئورۇنغا كېلىپ جايلىشىپ ئولتۇرۇپ، — خاتا تونۇمىغان بولسام، ئىككىمىز ئىلگىرى بىر يەردە ئۇچراشقانغۇ دەيمەن؟

— قاچان؟ .. قەيەردە؟ — دەپ ھەيران بولدى شالاڭ ساقال.

— سەن بىر چاغلاردا بىزنىڭ شەھىرىمىزدە مېھمان بولغان، بىرقانچە ئادەملىرىڭ بىلەن مېنى ۋارقىراپ توختىتىۋېلىپ، قانداقتۇر بىر بالا كۆتۈرگەن ئايال، بوۋاق شاھزادە توغرىسىدا سوئاللارنى سورىغان ئەمەسمىدىڭ؟ ... ھۈرمەتلىك لەشكەر باشلىقى، ئەمدى سەن شۇنچىۋالا قوشۇننى باشلاپ كېلىپ نېمە قىلماقچى؟!

شالاڭ ساقال ئالدىدىكى سۈپۈرگىنى ئېسىگە ئالدى ۋە بىر ئاز ئوڭايىسىز لانغاندەك بولدى.

— ئۆزۈڭ بىلىسەن، — دېدى شالاڭ ساقال، — مەن شاھنىڭ ئەمرىنى ئىجرا قىلىدىغان ئادەم. . . سىلەر تەرەپتە داقا.

دۇمباقلار چېلىنىپ نېمە ئالامەت بولۇۋاتىدۇ؟
— شەھەرنىڭ پۇقرالىرى سېنىڭ قوشۇن باشلاپ كەلگىنىڭدىن خەۋەر تېپىپ شەھەر سىرتىغا توپلاندى. نېمە قىلماقچىسەن مەقسىتىڭنى ئوچۇق ئېيت. ئۆزۈڭگە مەلۇم، سېنىڭ ئالدىڭدا تۇرغىنى ئاجايىپ بىر شەھەر. بۇ شەھەرنىڭ سېپىلىمۇ، لەشكەرىمۇ يوق. ئۇ يەرگە دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن سودىگەرلەر كېلىپ چۈشۈپ ئۆتىدۇ. ئاق نىيەت بىلەن كەلگەنلەرگە داستىخانىمىز يېپىقلىق... مەن ئويلايمەنكى، مۇنداق مۇداپىئەسىز شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش ھېچقانداق بىر شاھقا شەرەپ كەلتۈرمەيدۇ. يولنى ئۆزۈڭ تاللا. مېھمان بولۇپ كەلگەن بولساڭ، شەھەر خەلقى كۈلۈپ قارشى ئالىدۇ؛ ئۇرۇشماقچى بولساڭ، ئۆلۈپ تۈگۈگىچە جان تەكىپ ئېلىشىدۇ. سۈپۈرگىنىڭ سۆزلىرى شالاڭ ساقالنى ئويلىتىدۇرۇپ قويدى. ئۇ سۈپۈرگىنى چىقىرىۋېتىپ يېنىدىكىلەر بىلەن مەسلىھەتلەشتى.

— بۇ شەھەرنى ئۇرۇشۇپ ئالغان ئەقىدىرىمۇ، — دەپ مەسلىھەت كۆرسەتتى بىر مەسلىھەتچىسى ئۇنىڭغا، — مۇنداق يىراقتىكى شەھەرنى لەشكەر قويۇپ ئۇزۇن يىل ساقلاپ قالماقنىڭ ئۆزى بىر گەپ.

— شۇنداق! — دېدى يەنە بىرى، — ھازىر لەشكەرلەر ھاردى، ھالسىزلاندى، مۇبادا بۇ يەردىكى تاياق - توقماق تۇتقان خەلق بىلەن ئۇرۇشۇپ يېڭىلىپ قالساق بۇنىڭدىن ئېغىر شەرمەندىچىلىك يوق. ياخشىسى ئىشنى چىرايلىق ھەل قىلغان تۈزۈك...

ئۇلار ئۇزاق مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، سۈپۈرگىنى قايتا چاقىرتىشتى.

— سەن شەھەر مۆتىۋەرلىرىگە بېرىپ ئېيت، — دېدى لەشكەر بېشى شالاڭ ساقاللىرىنى سېپاپ تۇرۇپ، — ئۇرۇشۇشنى

خالىمىساڭلار بىزنىڭ شەرتىمىزمۇ ئېغىر ئەمەس، شەھەر بىزنىڭ قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ ھامىيلىقىغا ئۆتىدۇ. بىز ئۇنى ئۆز شەھەرلىرىمىز قاتارىدا تىزىمغا ئالىمىز. شەھەرگە بىزدىن ھاكىم قويۇلىدۇ. ئاقساقاللار شۇ ھاكىمنىڭ قول ئاستىدا خىزمەت قىلىدۇ. پۇقرالار ھەر يىلى پادىشاھلىققا باج - سېلىق تاپشۇرىدۇ. بۇ شەرتلەرگە كۆنسەڭلار ئۇرۇش قىلمايلا قايتىپ كېتىمىز، كۆنمىسەڭلار قانلىق جەڭ بولىدۇ.

سۈپۈرگىنىڭ ئەكەلگەن خەۋىرى شەھەر خەلقىنى غۇلغۇلىغا سېلىپ قويدى. ئۇرۇش دېگەننىڭ نېمىلىكىنى كۆرمىگەن، ئۇرۇش توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى پەقەت جەڭنامىلەردىنلا ئاڭلىغان كۆپچىلىكنىڭ مۇشۇ قىزىقچىلىقتا بىسىر ئۇرۇشۇپ باققۇسى بار ئىدى. شەھەر ئاقساقاللىرى سەل ئويلىنىپراق ئىش قىلماقچى بولۇپ شەھەرنىڭ بايلىرىنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. سودىگەرلەر بۇ ئىشنىڭ پايدا - زىيىنى ئۈستىدە ھېساب قىلىشىپ، ئۇرۇش قىلىشتىن يالتىيىشتى.

— ئەگەر بۇ يەردە قانلىق جەڭ بولسا، — دەپ مۇلاھىزە قىلاتتى بىر سودىگەر، — شەھىرىمىزگە سودا ئۈچۈن ھەر تەرەپتىن كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان كارۋانلارمۇ توختايدۇ، تىجارىتىمىز ئۆلىدۇ.

— ئۇ چاغدا سېنىڭ شەھەر سىرتىغا يېڭىدىن سالغان ئۆي - ئىمارەت، قىلغان باغلىرىڭمۇ ۋەيران بولىدۇ، — دېدى بىرى. — سېنىڭ ئۈچىنچى خوتۇنۇڭنىڭ ئۈستىگە ئالماقچى بولۇۋاتقان تۆتىنچى خوتۇنۇڭنىڭ ئىشىمۇ سۇغا چىلىشىدۇ، — دېدى يەنە بىرىلەن.

— لەشكەرلەر يېتىپ كەلسە ئالدى بىلەن سېنىڭ چىرايلىق خوتۇنلىرىڭغا كۆزى چۈشۈشى تۇرغان گەپ... —
— ھەي مېنىڭ سارايدىكى ماللىرىم نېمە بولۇپ كېتەر! —
دەپ ھەسرەت چەكتى بىرى ئېغىر پۇشۇلداپ.

كىمىلەردۇر بارماقلىرى بىلەن بولىدىغان زىياننى ھېسابلاپ ئاخىرىغا ئاچىقالماي ئاۋارچىلىكتە ئىدى. يەنە بەزىلەر بولسا زادى قانداق قىلىش لازىملىقىغا ئەقلىنى يەتكۈزەلمەي ھاڭۋاقىنىچە چەكچىيىپ ئولتۇراتتى.

— ياخشىسى ئۇرۇش قىلمايلى، — دېيىشتى سودىگەرلەر ئاخىرىدا. يانتاق ئاقساقالمۇ ئويلىنىپ:

— نارەسىدىلەر، مەزلۇملارغا ئۇۋال بولمىسۇن، شەھىرىمىزدە قان تۆكۈلمىسۇن، — دېدى.

— باج - سېلىق دېگىنى زادى نېمىسى؟ — دەپ سورىدى بىرى چۈشەنمەي.

— باج - سېلىق دېگىنى، ئۇلارنىڭ پادىشاھىغا بىز ھەر يىلى قىلغان ئىش - ئوقىتىمىزدىن پۇل تاپشۇرغۇدەكمىز.

— خۇداياتوۋا، مۇنداقمۇ ئۇششۇقلۇق بولىدىكەن - ھە!

— ئۇرۇش قىلىمىز دېسەك زىيان تېخىمۇ چوڭ بولىدۇ.

دە!

— ئۇرۇش قىلمايلى، — دېيىشتى باشقا مۆتىۋەرلەرمۇ، - ئۇلار شەھىرىمىزنى ئۆزلىرىنىڭ شەھىرىگە قوشۇپ تىزىملىۋالسا تىزىملىۋالمىدۇ، ئۇنىڭ كارى قانچىلىكتى!

— شۇنداق بولسۇن، - دېيىشتى سودىگەرلەرمۇ، - ئازغىنە

باج - سېلىق بېرىپ، شاھنىڭ ئەۋەتكەن بېگى بىلەن لەشكەرلەرنىڭ قورسىقىنى باقساق باقارمىز. ئۇنىڭسىزمۇ شەھىرىمىزگە ھەر كۈنى كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان مۇساپىرلار ئارىمىدى...

شۇنىڭ بىلەن، بىخەلەر شەھىرى ئاسىمىنىدا پەيدا بولغان قارا بۇلۇت ھېچقانداق بوران - چاپقۇن چىقارمايلا ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى. شەھەر خەلقى ھارغان لەشكەرلەرنى دوستانىلىك بىلەن شەھەرگە باشلاپ كىردى. شالاق ساقال قاتارلىق بىرقانچە لەشكەر باشلىقلىرى ئاقساقال يانتاقنىڭ ئۆيىدە

زىياپەتتە ئولتۇردى. قالغان لەشكەرلەر شەھەرنىڭ ئادەتتە بازار بولىدىغان ھېلىقى چوڭ مەيدانىدا — ئۆي - ئۆيلەردىن ئەكېلىنگەن كىگىز گىلەملەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ تويۇپ تاماقلاندى.

شالاڭ ساقال يول بويى ئۆز لەشكەرلىرىگە بىخەملەر شەھىرىدىكى چېچىلىپ تۇرغان بايلىق، ناخشىچى قىزلار، ئۈسسۈلچى نازىنلار توغرىسىدا سۆزلەپ ئۇلارنى روھلاندۇرۇپ كەلگەنىدى. لەشكەرلەر قورسىقى تويۇپ، ھاردۇقى چىققاندىن كېيىن، بايلىق ۋە ھېلىقى ۋەدە قىلىنغان گۈزەللەرنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيۋاتقانلىقىغا قاراپ ئىچى پۇشۇشقا باشلىدى. كۈن ئولتۇرۇپ، بارغانسېرى قاراڭغۇ چۈشمەكتە ئىدى. ھەربىر لەشكەرنىڭ كالىسىدا: «ھەقاچان، لەشكەر باشلىقلىرى بىر يەردە چىرايلىق خېنىملار بىلەن پەيزى قىلىپ، يانچۇقلىرىنى ئالتۇن - كۈمۈشلەر بىلەن پومپايتىۋاتىدۇ. ئەتىلا بىزنى بۇ يەردىن قۇرۇق قول قايتۇرۇپ ماڭىدۇ. ھەركىم ئۆزىنىڭ غېمىنى ئۆزى قىلىشى كېرەك. . .» دېگەندەك خىياللار ئەگىپ يۈرەتتى. ھەممىدىنمۇ ئايلاپ خوتۇن يۈزى كۆرمىگەن بۇ لەشكەرلەرنى ئاياللار بىلەن يېقىنلىشىشقا بولغان تەقەززالىق بەكرەك بىئارام قىلماقتا ئىدى.

لەشكەرلەرنىڭ ئىچىدىكى مەرتىۋىسى سەل چوڭراق ئىككىسى بىر - بىرى بىلەن ئاستا پىچىرلىشىپ كۆز قىسىشتى. دە، ئەتراپ قاراڭغۇلىشىش بىلەن، ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، تار كوچىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب بولۇشتى. بۇ ئىككى لەشكەرنىڭ ئورۇق كەلگەن بىرى پېشايۋانلىق بىر ھويلىغا تەۋەككۈل قىلىپ كىردى. پېشايۋان ئۈستىدىكى ياسىداق ئۆيلەرنىڭ بىرىدە چىراغ يورۇپ تۇراتتى. ئۆيىچىدە ئۈچ ئايال پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. ئاياللار لەشكەرنى ئىززەت بىلەن تۈرگە ئۆتكۈزۈپ ئاستىغا كۆرپە سالدى. شاراب، چىلىم كەلتۈرۈلدى. ئورۇق لەشكەر شارابنى يېتەرلىك ئىچىپ چىلىم تارتتى.

چىلىمنىڭ سەيخانىتىدىن كۆتۈرۈلگەن ياپېشىل ئىس ئامىلاردىكى گىلەملەر ۋە ئۆينىڭ گۈللۈك تورۇسلىرىدا قويۇق بۇلۇت ھاسىل قىلىپ ئەگىيتتى. لەشكەر خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى بىر - بىرىدىن چىرايلىق بۇ خوتۇنلاردىن ئۈزۈلمەيتتى. ئاياللارنىڭ بىرى ساز چالماقتا، يەنە بىرى ئولغىنىپ ئۈسسۈل ئوينىماقتا ئىدى. ئۈچىنچىسى چىلىم راسلاپ، شاراب قويۇپ ئۇنى كۈتمەكتە ئىدى. لەشكەر ئورنىدىن تۇرۇپ، خوتۇنلار بىلەن كۆڭۈل ئېچىشنى شۇنچە خالايتتى، نېمەشقىدۇر بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، يەرگە چاپلىشىپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ ئورنىدىن تۇرالمايتتى. لەشكەرنىڭ كۆز ئالدىغا يېشىل يوپۇرماقلار، كېچىنى بېزەپ تۇرغان يۇلتۇز، بۇلۇتلار ئارىسىدىن غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاي، توپىلىق يوللارغا چۈشكەن دەرەخ كۆلەڭگىلىرى كېلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يات شەھەرگە نېمەشقا، نېمە مەقسەتتە كېلىپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالالمىدى. بارا - بارا كۆز ئالدىدىكى ھەممە نېمە خىرەلەشمەكتە ئىدى. ئاخىرىدا ئۇ بۇ دۇنيانى تاشلاپ، قانداقتۇر بىر غايىۋى ئالەم، خىيالىي تۇيغۇنىڭ ئىلىكىگە ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندەك بولدى - دە، كۆزلىرى يۇمۇلدى. ئاياللار بۇ لەشكەرنى زەھەرلەپ قويۇشقانىدى.

لەشكەرلەرنىڭ ئىككىنچىسى سېمىزلىكتىن تىقىلىپ، قورساقلىق كۈپكىلا ئوخشاپ قالغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزى ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئۈسسۈپ كىىرگەن ئۆيدىمۇ ئورۇق بۇرادىرىدەك قىزغىن كۈتۈۋېلىندى. بۇ ئۆيدە ئىككى ساھىبجامال چوكان بولۇپ، ئۇلار سودا ئىشى بىلەن يىراققا كېتىپ قالغان سودىگەرلەرنىڭ خوتۇنلىرى ئىدى. ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرغان خوتۇنلار لەشكەرنى ئوبدان مېھمان قىلدى. مەست بولۇپ كۆزلىرى خۇمارلاشقان لەشكەر خوتۇنلارغا بىللە كۆڭۈل ئېچىش تەلىپىنى قويدى.

— ئىختىيارىڭ، — دېدى خىنىملار، — سەن مېھمان، ساھىبخانىنىڭ ۋەزىپىسى مېھماننى خۇشال قىلىپ كۆڭلىنى ئېلىش. ئەمما بىر شەرتىمىز بار. ئاۋۋال بىز بىلەن چېلىشقا چۈشسەن، قايسىمىزنى يىقىتىۋالساڭ شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈڭنى خۇش قىلساڭ بولىدۇ.

لەشكەرنىڭ سېمىز بەدىنى چېلىشقا ئانچە قوللىشىپ كەتمەيتتى. لېكىن ئۇ: «ئاياللار بىلەن چېلىش قانچىلىك ئىش ئىدى!» - دەپ ئويلىدى - دە:

— چېلىشسام چېلىشاي! — دەپ ئورنىدىن دەلدەڭشىپ تۇردى. قىلىچ، كەمەرلىرىنى يېشىپ قويۇپ ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدى.

ئۇنىڭ بىلەن چېلىشقا چۈشمەكچى بولغان خېنىمىمۇ يېشىنىپ يېرىم يالىڭاچ ھالغا كەلدى. ئۇلار بەل ئېلىشىپ، بىر-بىرىنى ئالدى - كەينىگە ئىتتىرەتتى. ئايال سېمىز لەشكەرنىڭ بېلىگە قولىنى يەتكۈزۈلمەي گاھ ئۇنىڭ بويىنى، گاھ مۇرىسىدىن تۇتۇپ تارتاتتى. چوكانىنىڭ يۇمشاق كۆكرەكلىرى لەشكەرگە ئۇرۇلۇپ، ئاپئاق يوتىلىرى ئۇنىڭغا چىرىشىپ قالاتتى. لەشكەر ئايالنى بېلىدىن ئوبدان قاماللاپ تۇتۇۋالغان بولسىمۇ، ھەرقانچە قىلىپ ئۇنى يەردىن كۆتۈرۈۋالالمىدى.

— سەن پۇتلىرىڭغا تاش ئېسىۋالدىڭمۇ ياكى بىرەر ئەپسۇن ئوقۇۋاتامسەن؟ — دەيتتى لەشكەر ھاسىراپ.

ئاياللار قاقاقلاپ كۈلۈپ ئۇنى مەسخىرە قىلىشاتتى. ئاخىر لەشكەر ئايالنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ، ئېغىرلىقى بىلەن ئۇنى بېسىۋالدى. شۇ چاغدا ئىككىنچى ئايال لەشكەرنىڭ تاشلىنىپ تۇرغان قىلىچىنى غىلاپىدىن سۇغۇرۇۋالدى - دە، بىر ئۇرۇش بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ چۈشۈردى...

ھېلىقى ئىككى لەشكەرنىڭ بىر كەتكىنىچە قايتىپ

كەلمىگەنلىكىنى كۆرگەن باشقا لەشكەرلەرنىڭ تاقىتى تاق بولۇشقا باشلىدى. ئاخىرى ئۇلار بىر - بىرلەپ شەھەر كوچىلىرىغا كىرىپ تارقىلىپ كېتىشتى. قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ، ئالدىغا ئۇچرىغان ئۆيلەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، بۇلاڭچىلىقنى باشلىۋەتتى. شەھەرنىڭ ئىتلىرى بەس - بەستە قاۋاپ شەھەرنى چۇقانغا تولدۇردى. ھويلا - ھويلا، كوچىلاردىن خوتۇنلارنىڭ ئەنسىز قىقاسلىرى كۆتۈرۈلدى. شەھەرنىڭ ئەركەكلىرى ئەمدى بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى نېمە بولاركىن! دەپ لەشكەرلەرنى كۆزىتىپ تۇرۇشقانىدى. بىرىنچى ئۆيگە كىرگەن لەشكەرنىڭ بېشىنى تۆمۈرچى بازىغىنى بىلەن يانچىپ، ئۇنىڭ يۈزىنى گۈرجەكنىڭ يۈزىدە ياپىلاقلا قىلىپ قويدى. ئىككىنچى ئۆيگە كىرگەننى ياخشىچىنىڭ پاختا ئاتىدىغان توقمىقىنى يەپ يىقىلدى. شۇنىڭ بىلەن شەھەر ئىچىدە چاپ - چاپ، ئۇر - ئۇر باشلىنىپ كەتتى. ئەتراپقا تارقىلىپ كەتكەن قوشۇن ئۆزىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى پۈتۈنلەي يوقاتقاندى. ئۇلار ھەربىر دوقمۇش، ھەربىر كوچىلاردا ۋايداد سېلىپ يىقىلىشقا باشلىدى. قايسىبىر ئۆيلەردىن ئاياللار ئىشتىنىنىڭ بېغىنى ئېتىشقىمۇ ئۈلگۈرمىگەن لەشكەرلەرنى قوغلاپ چىققاقتا ئىدى. ئۇلار ئەسلىدە ئاياللارنىڭ ئاۋازى چىققان ئۆيلەرگە ئالدىراپ كەتكەندىن ئىشتىنىنىڭ بېغىنىنى بوشىتىۋېتىپلا كىرىپ كېلىشكەندى...

لەشكەرلەرنىڭ ھالاكىتى توغرىسىدىكى خەۋەر يانتاق ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كېلىش بىلەن، لەشكەر باشلىقلىرىنىڭ چىرايىدا قان قالدى. ئۇلار ئالدىرىغىنىچە قالغان لەشكەرلىرىنى يىغىپ، يانتاق ئاقساقالنى ئۈچ ئوغلى بىلەن باغلاپ گۆرۈگە ئېلىپ قاچتى.

ئونىنچى باب

بەتنىيەتلەرگە ئىشك ئاچما

ئاز كۈن ئۆتمەيلا شەھەرنىڭ كۈندىلىك ھاياتى ئەسلىگە كەلدى. بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى ھەقىقەتەنمۇ شۇنچىلىك بىغەم ئىدىكى، ئۇلار ئۆز ئىش - ئوقەتلىرى بىلەن بولۇپ كېتىپ، تېخى يېقىندىلا بۇ يەردە بولغان مالىمانچىلىقنى، يوقىلىپ كەتكەن يانتاق ئاقساقالنىمۇ ئۇنتۇپ قېلىشتى. شەھەر مەيدانلىرى ئىلگىرىكىدە كلا سودا - سېتىق بىلەن قىزىپ تۇراتتى. ھەر كۈنى يەنە بەزمىچىلەرنىڭ نەغمىلىرى ئۈزۈلمەي داۋام قىلاتتى. نەغمە - ناۋا ئىچىدە ئۈسسۈلچىلار ئۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە تاشلىشاتتى. ھاپىزلار ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا تۈگىمەس ناخشىلىرىنى توۋلايتتى. كىشىنى مەست قىلىدىغان بۇ شاۋقۇن ئىچىدە دۈشمەن نېمە، جەڭ نېمە؟ ھايات نېمە، مامات نېمە؟ ... ھەممىسى ئۇنتۇلاتتى.

بىغەملەر شەھىرىدىن قېچىپ چىققان لەشكەرلەر ئاقساقال يانتاقنى ئۈچ ئوغلى بىلەن قوشۇپ قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھنىڭ پايتەختىگە يالاپ كېلىشتى. شالاڭ ساقال لەشكەر بېشى يېتىپ كەلگەن كۈنلا ئۆزىنى ئازراق تۈزەشتۈرۈپ ئوردىغا باردى ۋە دەرھاللا شاھنىڭ قوبۇل قىلىشقا ئېرىشتى. لەشكەر بېشى بىغەملەر شەھىرىدە بولغان ئىشلارنى شاھقا قايسى تەرىقىدە بايان قىلدى، شاھ ئۇنىڭغا نېمە دېدى، بۇ تەرىپى كىشىلەرگە قاراڭغۇ، ئەمما ئوردىدا: خان لەشكەرلىرىنىڭ نۇرغۇن قۇربانلارنى بېرىپ يىراقتىكى «بىغەملەر شەھىرى» دەيدىغان ئاجايىپ بىر شەھەرنى

قولغا كىرگۈزگەنلىكى، شەھەر ئۆزىنىڭ ئەتراپىدىكى كەڭ زېمىنى بىلەن پادىشاھلىقنىڭ تەۋەلىكىگە ئۆتكەنلىكى، غەلبە نىشانى ئۈچۈن يېڭىلىگەن شەھەرنىڭ چوڭ ئاقساقىلى پايتەختكە يالاپ كېلىنگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر تارقالدى.

ئىككىنچى يىلى شاھ بىخەمىلەر شەھىرىگە چىرايىدىن مۇغەمبەر كۈلكىسى كەتمەيدىغان، ياۋاش - يۇمشاق ھاكىمدىن بىرنى ئەۋەتتى. يېڭى ھاكىم بىرمۇنچە ياساۋۇل ۋە قوغدىغۇچىلىرىنى ئېلىپ، ھېچقانداق داغدۇغسىزلا شەھەرگە يېتىپ كېلىپ، شەھەر چېتىدىكى بىر سارايغا ئورۇنلاشتى. يەنە بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇ شەھەرنىڭ مۆتىۋەرلىرىنى يىغىپ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ خانلىقتىن بەرگەن يارىلىقىنى كۆرسەتتى. بۇ يارىلىقىغا يەنە يانتاق ئاقساقالنىڭ بىر پارچە خېتىمۇ قوشۇمچە قىلىنغانىدى. ئاقساقال ئۆزىنىڭ بۇ شەخسى مەكتۈپىدە پايتەختتە قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھنىڭ ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولۇپ ناھايىتى ئوبدان تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، شەھەرنى باشقۇرۇشقا يېڭى ھاكىم تەيىنلەنگەنلىكى ۋە پۇقرالارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن ياساۋۇللار ئەۋەتىلگەنلىكى، شەھەر پۇقرالىرىنىڭ يېڭى ھاكىمغا بويسۇنۇپ، ئۇلارنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن تەلەپ قىلىنغان باج - سېلىقلارنى ۋاقتىدا تاپشۇرۇشى لازىملىقى ھەققىدە يازغان ۋە خەتنىڭ ئاخىرىغا ئۆزىنىڭ شەھەر مۆتىۋەرلىرىگە تونۇش مۆھۈرىنى باسقانىدى. بۇ خەتكە يانتاق ئاقساقالنىڭ مۆھۈرى قانداق مەجبۇرلاشلار ئاستىدا بېسىلغانلىقى نامەلۇم ئىدى. شەھەر چوڭلىرىنىڭ كۆڭلىدىن ھەر خىل گۇمان كەچكەن بولسىمۇ، يانتاق ئاقساقالنىڭ ھۈرمىتى ئۈچۈن، يېڭى ھاكىم ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى ۋاقىتلىق تۇرغان ئورنىدىن يۆتكەپ، شەھەر ئىچىدىكى بىر كاتتا قورۇغا ئورۇنلاشتۇردى.

شەھەر پۇقرالىرى يېڭى ھاكىم ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرىگەمۇ

خۇددى بۇ شەھەرگە ھەر كۈنى كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان ئۆتكۈنچىلەر، ياقا يۇرتلاردىن كېلىپ پاناھلىنىۋاتقان مۇساپىرلارغا ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلاتتى. قىلىدىغان ئىشى بولمىغانلىقتىن لەشكەرلەر ھەر كۈنى بىكارچىلىقتىن بازار ئارىلاپ، قىزىقچىلىق كۆرۈپ يۈرۈشەتتى. چۈنكى بۇ يەردە خەلقنى تەرتىپكە چاقىرىشنىڭمۇ، ئۇلارنى بىرەر ئىشقا تەشكىللەشنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى. ئۇلار شۇنداق لەشكەرسىز، بەگلەرسىز ياشاپ ئۆگىنىپ كەتكەنىدى. ھەركىم ئۆز ئىشىنى تېپىپ قىلىۋېرەتتى. بەزىلەر كوچىلاردا ئاندا - ساندا ئۇچراپ تۇرىدىغان لەشكەرلەرنى شەرەتلەپ بىر - بىرىدىن سورىشاتتى:

— مۇنۇ بىكارلا لاغايلاپ يۈرگەنلەر كىملەر ئۆزى؟

— كىم دەيدۇ ئەيتاۋۇر، چوڭ بىر پادىشاھلىقنىڭ لەشكەرلىرى ئىنىمىش.

— ئۇلار بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— ئەپلەپ - سەپلەپ كۈننى ئۆتكۈزۈپ، قورساق باقمىدۇ شۇ... تىلەمچىلەر بىلەن ئوخشاش!

— توۋا، ئۆمرۈمدە مەن مۇنداق قىلىچ ئاسقان تىلەمچىلەرنى كۆرمىگەنكىنمەن.

ھەر ھالدا بەزىلەر بۇ لەشكەرلەرنىڭ ئۆتكەن يىلى بۇ يەرگە كېلىپ شەھەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلماقچى بولۇشقان قارا نىيەتلەر بىلەن بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالغانىدى. ئۇلار بۇ لەشكەرلەرگە يەنە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن چاقچاق قىلاتتى.

— ھەي بۇرادەر، — دەيتتى تۆمۈرچى ئالدىغا ئۇچرىغان لەشكەرنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ تۇرۇپ، — سىلەرنىڭ ھېلىقى چاغدا كەلگەن لەشكەرلىرىڭلارنى قانداق بايلىغىنىمىزنى سەن بىلمەيسەن ھەقچان؟ ھاي - ھاي، ئۇ چاغدا ئاجايىپ بىر قىزىقچىلىقلار بولغانىدى.

— ئۇ رەسۋاچىلىقلارنى سەن ئاڭلىغان بولساڭ بۇ يەرگە ئاياغ باسمىس ئىدىڭ، - دەيتتى ماي كۈبلىرىنىڭ يېنىدا تۇرغان جۇۋازچى، — لەشكەر باشلىقلىرىڭ ئىشتىنىنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي قاچقان. . .

— ھاي مۇساپىر! — دەپ چاقىراتتى يەنە بىرەيلەن، — سېنىڭ شاھىڭغا نېمە يېتىشمەي سەن بايقۇشلارنى شۇنچە يىراق يەرلەرگە ئەۋەتىدۇ؟ ھەقىچان، ئۆز يۇرتۇڭدا بالا - چاقا، ئۆي-ماكانىڭ باردۇر - ھە؟!

يېڭى ھاكىمنى شەھەر بايلىرى ھۈرمەت يۈزىسىدىن پات - پات مېھمانغا چاقىرىپ، ئۇنىڭغا سوۋغىلارنى بېرىپ تۇراتتى. بۇ يېڭى ھاكىم چىرايىدىن كۈلكە كەتمەيدىغان، جاھاننىڭ رەپتارىغا بېقىپ ئىش كۆرۈشنى بىلىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ بىخەملەر شەھىرىنىڭ ئۆز شاھى ھۆكۈمرانلىقىدا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، بۇ يەردە بىر ئەمەلدار سۈپىتىدە تۇرۇپ بەرسىلا بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىتتى. شۇڭلاشقا ئۇ باشقىلارغىمۇ ئوشۇقچە كاشىلا قىلماي، ئۆزىگە پۇختا بولۇپ، يانچۇقىنى دۇنياغا تولدۇرۇپ جېنىنى بېقىش يولىنى تاللىغانىدى. ئۇ پات - پات ئۆز ئىشلىرىدىن خالىققا مەلۇماتنامە يوللاپ تۇراتتى.

«مەن بۇ شەھەرنى مەسچىت، خانىقالار بىلەن تولدۇرۇپ، شەھەرنىڭ ئەرزىمەس پۇقرالىرىنى ئۇلۇغ ۋە شەۋكەتلىك شاھىمىز بىلەن ئاللادىن باشقا ھېچكىمنى ياد ئەتمەيدىغان قىلدىم، — دەپ يازاتتى ھاكىم پادىشاھقا يوللاپ تۇرىدىغان نۆۋەتتىكى مەلۇماتلىرىنىڭ بىرىدە، — ئىماملار ھەر كۈنى نامازلىرىدا ئۆزلىرىگە يۇمشاق پوشكال يېيىش پۇرسىتى يارىتىپ بەرگەن قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھىمىزنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختايدىغان بولدى، ھازىر بۇ يەردىكى خانىقا مازارلاردا زىكرى - سۆھبەت، تەلىقلەر شۇنچىلىك قىزىپ كېتىدۇكى، ھەر جۈمە كۈنى قانچە ئاشىقلار ئېسىدىن كېتىپ، ئۇدۇل جەھەننەمگىلا سەپەر قىلىدۇ.

مەسچىتلەردە جامائەت قۇرئاندىكى ھەقىقەتلەر ئۈستىدە بەس - مۇنازىرە قىلىشىپ بىر - بىرىنىڭ ياقىسىنى سىقىشىدۇ. ئۇلارنىڭ پادىشاھلارنىڭ ئىشلىرىدىن قۇسۇر تېپىشقا ۋاقتىمۇ يوق، كۆڭلى شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىدىن تامامەن يىراق. . . .

بۇ ھاكىم بىخەملەر شەھىرىدىن كېتىدىغان چاغدا ئون نەچچە ھارۋىنى ئالتۇن - كۈمۈش، قىممەت باھالىق ماللارغا تولدۇرۇپ ئىززىتى بىلەن كېتىۋالدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئالمىشىپ كەلگەن ئىككىنچى ھاكىم باشقىچىرەك ئادەم چىقىپ قالدى. ئۇ بىخەملەر شەھىرىدە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان قائىدە - نىزام، باشباشتاقلارغا زادى چىداپ تۇرالمىدى. «بۇ سودىسى ئېقىپ تۇرغان شۇنچىۋالا چوڭ شەھەر بولسۇنۇ خانلىققا باج - سېلىق تاپشۇرمىسۇن، ئادەملىرى پادىشاھنى تونۇمسۇن، بۇ قانداق غەلىتە ئىش - ھە! . . . ؟ دەپ ئازابلىناتتى.

ھاكىم شەھەر مۆتىۋەرلىرىنى ئالدىغا چاقىرتتى.

— بۇ شەھەر خانلىققا ۋاقتى - قەرەلىدە باج - سېلىق تاپشۇرۇپ تۇرۇشى كېرەك، — دېدى ھاكىم — يەنى مەسىلەن: ھەر بىر دېھقان ئالغان ھوسۇلنىڭ ئۈچتىن بىرىنى، كاسىپلار ئۆز كىرىمىنىڭ نەق يېرىمىنى. . . .

— نېمە دېدىڭ؟ — دېدى بىرەيلەن، — كاسىپلار كىرگەن كىرىمىنىڭ يېرىمىنى ساڭا بەرسە ئۆزى نېمە يەيدۇ؟

— ئۆزى قالغان يېرىمىنى يەيدۇ. باشقا شەھەرلەردە تېخى بۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك تاپشۇرۇشىدۇ. . . . سودىگەرلەر ھەر كۈنلۈك سودىسىنىڭ يەتتىدىن تۆت قىسمىنى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ھاكىم. گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە ئولتۇرغان مۆتىۋەرلەرنىڭ ھەممىسى كۈتۈلدۈش كەتتى. چۈنكى ئۇلار سودا تىجارىتى بىلەن ھەيلىشىدىغانلار ئىدى.

— بۇ گەپچە سودىگەرلەر قىلغان كىرىمىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى تاپشۇرۇشى كېرەكمۇ؟